

KAITSEPOLITSEIAMET
AASTARAAMAT

2017

2017

PEADIREKTORI EESSÕNA	2
PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE	4
Noortega manipuleerimine	4
Mälestusmärgid lõhestusvahendiks	7
Krimmi annekteerimise legitimeerimine	9
Venemaa mõjutustegevuse töövõtteid: uudiste ja ajaloo võltsimine	10
Ajaloopropaganda näited: Venemaa Balti Uuringute Assotsiatsioon ja Ajalooline Mälu	11
VASTULUURE	12
Tabasime esimest korda Eestis GRU agendi	13
RIIGISALADUSE KAITSE	16
Nõuete rikkujate profiilid	18
KÜBERJULGEOLEK	20
RAHVUSVAHELISE TERRORISMI TÕKESTAMINE	22
Rahvusvaheline keskkond ja mõju Eestile	22
Terrorioht ja Eesti	23
Daeshi mõju ei kao koos temaga	26
Rändekriisist tulenevad tegevused	26
Eesti Euroopa Liidu Nõukogu eesistumise aegsete kohtumiste turvalisuse tagamine	28
Riigikaitseobjektide kaitse	29
Ohu suurendaja: desaktiveeritud relvadega hangeldamine	30
KORRUPTSIOONIVASTANE TEGEVUS	32
2017. a korruptsiooniga seotud kohtulahendid	34
AJALOOST: KGB VS. EESTI PAGULUS. ÜLEVAADE EESTI NSV KGB 1. OSAKONNA TÖÖST 1940.–60. AASTATEL	39
Eesti NSV julgeolekuorganite luureallüksuse ajaloost	41

Hea lugeja!

Alustame rõõmsamast – õiguslikult saja-aastases Eestis on põhiseaduslik kord tagatud, turvalisus ja julgeolek ning riigikaitse on kindlal alusel, mida inimesed ka kõrgelt hindavad ja väärtustavad.

Suurimaks ohuks Eesti inimeste turvalisusele on avaliku arvamuse uuringute kohaselt terrorism. Kogu maailmas ja ka Euroopas on viimastel aastatel terroristid šokeerinud ühiskondi julmusega. Ometi elab Euroopa oma elurütmis edasi. Elu ei tohi jätta elamata ja see on parim moraalne vastus terrorismile. Terrorism toitub hirmust. Eestis me keskendume terrorismi ärahoidmisele. Mullu jõustus Riigikohtu lahend, milles esmakordselt Eestis mõisteti terrorismi toetajad süüdi. Teisiti öeldes tõdeme: me ei ole enam terrorismist puutumata maa, kuigi otsest terrorirünnakut pole veel olnud ja meie ülesanne on teha kõik endast olenev, et selliseid sündmusi tõkestada. See ei ole võimalik ilma ühiskonna kui terviku jõupingutusteta.

Tänapäeval on teabe kulgumine kiirem kui ealeski varem. Julgeolekuasutusena puutume paraku kokku ka selle progressi varjupoolega. Internet on olnud aastaid vahendiks vaenu ja viha õhutava materjali levitamisel ning sellega kaasnenud isikute radikaliseerumisel. Daeshi

propagandamaterjal ei jää professionaalselt maha Hollywoodi kassahittidest. Vägivaldade õhutava materjali atraktiivsus kiirendab radikaliseerumist, mis omakorda taastoodab nõudlust uue materjali järele. Kätte on jõudnud aeg arutada, mida teha vägivaldse või vägivallale õhutava terrorismi propagandaga. Kas selle omamine ja levitamine on kultuuri ja hariduse ning maitse asi või peaks siin õiguslikult sekkuma? Vastuse leidmine saab olla kogu ühiskonna ülesanne. Mustvalged valmislahendused puuduvad, selguseni jõudmine nõuab meie kõigi jõupingutusi – arutelusid ja analüüsi.

Keegi ei sünni terroristiks, iga inimese kujunemine äärmuslaseks, kes kasutab terrorit oma eesmärkide saavutamiseks, on protsess. Märgata ja tuvastada, et nüüd peab julgeolekuasutus või politsei sekkuma, pole kaasinimesteta lihtsalt võimalik.

Samas andkem endale aru, et terrorism ei ole Euroopas kusagil sellise intensiivsusega, et ohustada tõsiselt põhiseaduslikku korda, isegi kui mõni riik on olnud sunnitud kasutama erakorralisi meetmeid, tuues kaitseväge tänavatele. Nii pole ka Eesti puhul terrorism riigile otsene eksistentsiaalne oht. Küll aga näeme ja teame, kuidas Venemaa püüab terrorismiohtu ära kasutada Euroopa Liidu ja laiemalt Lääne ning seeläbi kogu maailma julgeoleku kahjustamiseks.

Meie suurim probleem julgeoleku tagamisel on endiselt Kremli lõhestuspoliitikast lähtuv oht põhiseaduslikule korrale. Lõhestuspoliitika objektiks on Eesti ühiskond tervikuna. Kaitsepolitsei kasutab kõiki temale seadustega antud mittesõjalisi meetmeid selliste ohtude ennetamiseks. Ühe vahendina jagame analüüsituid teavet aastaraamatus, millega aitame loodetavasti mõista ja võimalikult palju ära hoida julgeolekut ohustavat.

Lõhestuspoliitika viimaste aastate kindel tendents on tähelepanu suundumine noortele. Venemaa arvukate asutuste töö Eesti venekeelsete noorte kaasmiseks lõhestuspoliitikasse näitab ilmselgelt, et loota lähiaastatel riikidevaheliste suhete soojenemist ja Venemaa mõjutustegevuse vähenemist Eesti suunal pole eriti mõtet, isegi kui seda sooviks. Milleks üldse Kreml üritab hõlmata noori? Ikka selleks, et oleks inimesi, kellega edaspidigi mõjutada Eesti poliitikat. Sellist tegevust ei saa kuidagi teisiti nimetada kui lõhestuspoliitikaks.

Krimmi okupeerimise ja annekteerimise kiitsid heaks paljud Venemaa elanikud. Tuleb tõdeda, et ka paljud end muidu liberaalseteks nimetavad inimesed ei soovi Krimmi tagastamist Ukrainale. Meile näitab see asjaolu vaid ühte: impeeriumit idealiseeriv šovinism on Kremli juhtimisel Venemaal sügavalt juurdunud. Sellest suundumusest on palju kõneldud ja iseenesest siin midagi uut ei ole, sest iga impeeriumi lagunemine on valulik protsess.

Siinses eessõnas on paslik meenutada, et augustis 2018 möödub 10 aastat Kremli rünnakust Gruusia vastu. Abhaasia ja Lõuna-Osseetia õiguslik seisund pole muutunud paremaks, Gruusia *de facto* oma territooriumi nendes piirkondades ei kontrolli.

Riikide ja rahvaste süüdistamine sajas surmapatus õhutab vaenu ja vaen otsib alati väljundit. Vaenu ja viha õhutamine riigi propaganda abil võib tuua kaasa saatuslikud tagajärjed. Aga hoolimata Kremli propagandast on Eestil Venemaal palju sõpru.

See, kuidas me jääme ajalugu mäletama, on väga tähtis. Meie viis mäletada minevikus toimunut on paraku mõneti manipuleeritav – mõnel juhul rohkem, mõnel vähem. Nobelist Daniel Kahneman on kõnekalt kirjeldanud, kuidas imelise kontserdi lõpus võib väike vääratus kuulaja jaoks justkui rikkuda kogu kontserdielamuse. Tegelikult ei muutunud aga varem kuuldu objektiivselt halvemaks, küll võis olla rikutud mälestus kontserdielamusest. Nii tuleb suhtuda ka Kremli ajaloo-propagandasse: ajaloolisi fakte ei saa muuta, aga toimunut saab tõlgendada ja seda proovivadki Kremli käsitused kujundada.

Aastaraamatu ajaloo-osast saame tänavu pildi Nõukogude repressiivorganite tegevusest, millega üritati lõhestada kodu- ja väliseesti kogukondi, et kiirendada Eesti sovetiseerimist ning hoida elanikke kontrolli all. Siinses kontekstis kasutan võimalust mälestada meie hulgast 2017. aastal lahkunud Eesti sõpra, Venemaa Ühenduse Memorial juhti, inimsusvastaste kuritegude uurimise Eesti rahvusvahelise komisjoni liiget Arseni Roginski. Ta aitas kurjuse mäletamist talletada ja sellest õppida. Ajaloost on aga õppida sedagi, et mõnikord peab laskma asjadel kulgeda ja tuleb tegeleda tänaste probleemidega ning et aeg parandab vähemalt mõned haavad.

Elu ei tohi jätta elamata ja see on parim moraalne vastus terrorismile.

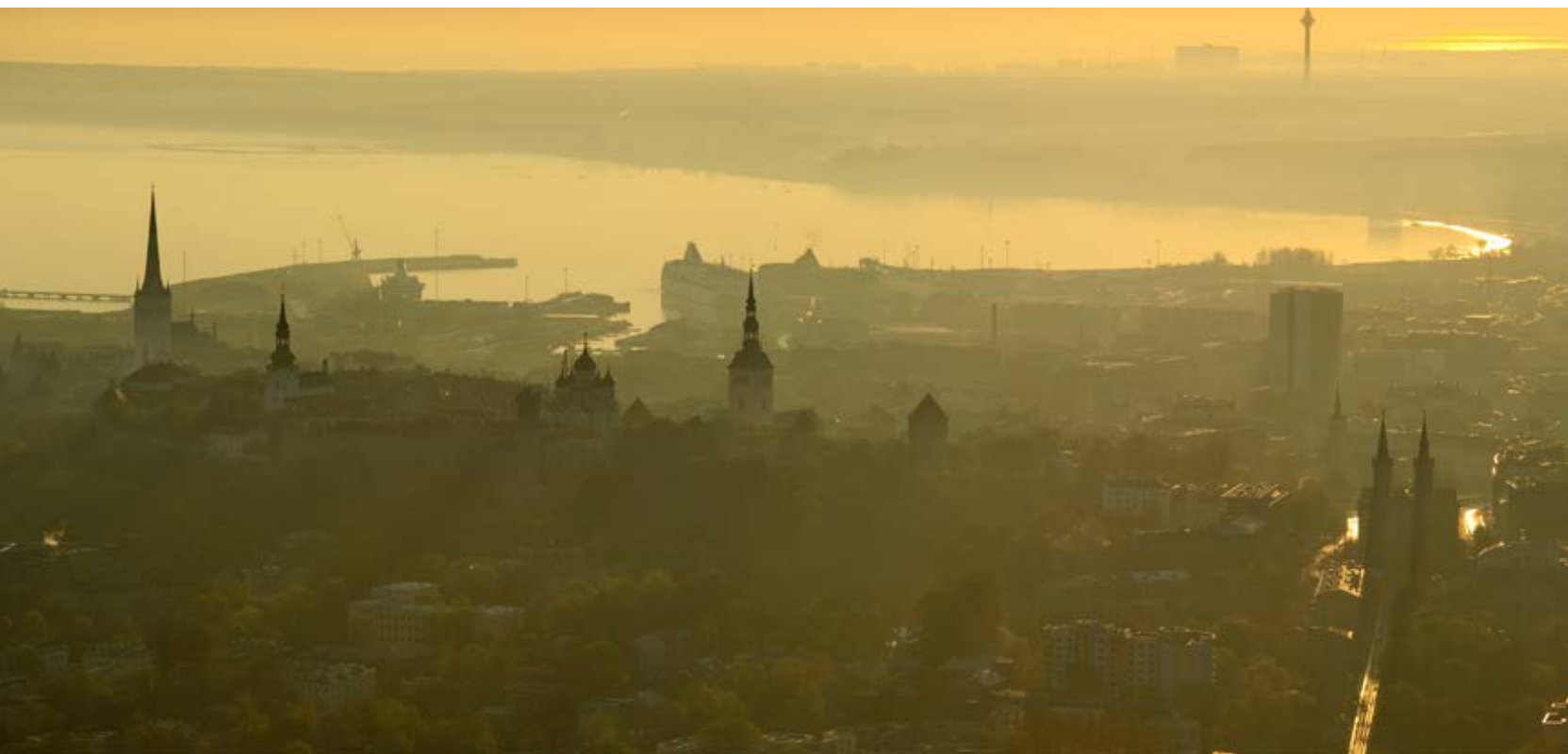
Meie vastuluure tööst avaldame ka sel korral teavet süüdi mõistetud isikutest, kes tegid koostööd Venemaa Föderatsiooni eriteenistustega. Juba sellisele Eesti-vastasele koostööle asumine on kuritegu – ka siis, kui värvatud inimene riigisaladustele ligi ei pääse. Tänavugi toome esile ohte ja kuidas neid tõkestada nii riigisaladuse kaitse kui ka küberjulgeoleku vallas.

Eesti ühiskonna suhtumine korruptsiooni on valdavalt hukkamõistev ja see ülimalt ohtlik kuritegevuse valdkond on sunnitud järjest enam peituma. Varjatus ei tee aga kuritegusid olematuks ning peame keerulisi konspiratsiooniskeeme edaspidigi läbi nägema. Mitmed menetlused kinnitavad, et nägemise ja kuulmise-ga on selles vallas hetkel suhteliselt hästi. Eesti kehtiv õigus on läbi mõeldud ja euroopalik, andes keerukate juhtumite uurimiseks piisavalt aega.

Riigis ja rahvusvahelisel tasandil on koostöö partneritega väga hea, selle taha ohtude maandamine ei jää. Paraku saame maandada ja ära hoida neid ohte, mida teame või oskame ette näha. Mul on hea meel, et Eesti ühiskond on suutnud korraldada oma ühiselu koos kaasnevate riskidega ettevaatlikult avatult, ning loodan, et see on nii ka edaspidi.

Kaitsepolitsei ei saaks siinses aastaraamatus paljustki kindlas vormis rääkida, kui me poleks ohte mõistnud ja sarnaselt tajunud koos paljude teiste inimeste, asutuste ning institutsioonidega. Täna kõiki Eesti inimesi, aga ka meie sõpru ja liitlasi väljaspool hinda-matu abi eest riigi julgeoleku tagamisel. Täna eraldi kaitsepolitsei töötajaid ja nende peresid, kelle isikliku pühendumiseta oleks Eesti palju vähem kaitstud.

Arnold Sinisalu

PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE

Kaitsepolitsei keskne ülesanne on Eesti Vabariigi põhiseadusliku korra tagamine. Selleks tuleb võimalike ohtude kohta teavet koguda ning kasutada kohaseid meetmeid, mis põhiseadusliku korra ja territoriaalse terviklikkuse vägivaldse muutmise ohu püsivalt eemal hoiaksid.

Saame kinnitada – 2017. aastal Eesti Vabariigi põhiseaduslik kord otseselt ohtu ei sattunud.¹ Kaitsepolitsei hinnangul tuleb kõige tõenäolisem ja tõsisem oht põhiseaduslikule korrale endiselt Venemaa agressiivsetest välispoliitilistest eesmärkidest. Iseenda eest kõnelevad Kremli katsed nõrgestada Euroopa Liitu, püüdes liikmesriikide ühiskondi lõhestada, selleks neis olemasolevaid pingekoldeid lõkkele puhudes või tehiskult tekitades. Paljastame tänavuses aastaraamatus Kremli ettevõtmistes peituvaid julgeolekuohte kolme näite varal: noortega manipuleerimine, mälestusmärkidega avaliku ruumi pingestamise katsed ning püsiv üritus Krimmi annekteerimist legitimeerida. Näited hõlmavad nii ajaloopropagandat kui ka mõjutustegevuse operatsioone, kus üheks välispoliitiliseks tööriistaks on Venemaa riiklikult kontrollitud meedia. Need ohud polnud otsesed, vaid kaudsed ja pigem oportunistlikud. See tähendas katsetamist, kas ühiskonnas on piisavalt

ärevust ja pinget, mida tehiskult kruvides õnnestuks millekski hullemaks pöörata. Teisalt on tegu isetäituva ennustuse tootmisega, mis seisneb eesmärgis luua seliste korduvate katsetega see puuduv pinge.

Noortega manipuleerimine

Venemaa välisminister Sergei Lavrov teatas 31. oktoobril 2017 Moskvast iga-aastaselt lõhestuspoliitika konverentsil „100 aastat Vene revolutsioonist: ühine mine tuleviku nimel“ esinedes, et hetkel on olemas kõik eeldused noorte „kaasmaalaste“ võrgustiku loomiseks välismaal. Ühtlasi osutas ta ministeeriumi valmisolekule võrgustiku loomist toetada. Tema avaldust tuleb vaadata eelkõige 2017. a sügisel toimunud suuremate Venemaa ja välisriikide noortele suunatud ürituste kontekstis. Nende nn noortediplomaatia massiüritustel osalejate seast loodab Kreml leida oma lõhestuspoliitikale aktiivse järelkasvu välisriikides.

Sellise väljaspool Venemaad elavate (venekeelsete) noorte võrgustiku rajamisele pöörab Kreml kasvavat tähelepanu ja tõtt-öelda on Venemaa selle loomist alustanud juba aastaid tagasi. 2015. a käivitati uued noorteürituste formaadid või laiendati varase-

1 Selle järelduse juures on oluline mõista, et sõjaline julgeolek pole kaitsepolitsei töövaldkond, sestap nii põhiseadusliku korra kaitse kui ka teistes peatükkides räägime riigi julgeoleku tagamisest mitte-sõjalisest aspektist.

Foto: Sven Začek

maid, muutes mitmed lokaalsed ja regionaalsed formaadid „ülemaaailmseteks“. Venemaal ja välismaal korraldatakse aastas kümneid lõhestuspoliitika üritusi, mille sihtrühmaks on erinevas vanuses ja erineva profiiliga välisriikide noored. Siinkohal olgu toodud vaid mõningad näited möödunud aastast. 2017. a mais toimusid Kaasanis põhikooliealistele lastele (kuni 15 eluaastat) mõeldud spordivõistlused – ülemaailmsed noorte kaasmaalaste mängud. 22.–26.09.2017 Bulgaarias Sofias korraldatud III ülemaailmse noorte kaasmaalaste foorumi „Venemaa saatuse eile, täna, homme“ sihtrühmaks olid aga maailma eri riikides elavad vene noored vanuses 18–35 eluaastat. Eelmise aasta n-ö tähtsündmuseks, millele Venemaa erilist tähelepanu pööras, oli 14.–22.10.2017 toimunud XIX rahvusvaheline noorte ja üliõpilaste festival Sotšis, kuhu olid kutsutud maailma noored mitmesugustelt elualadelt. Kõigil nimetatud üritustel osalesid ka Eesti noored.

Mainitud üritused on vaid jäämäe veepealne osa ning noori hõlmatakse ka paljudel keele-, kultuuri- ja haridusteemalistel konkurssidel, noortelaagrites, seminaridel. Sellised üritused on noorte jaoks muudetud parajalt peibutavaks: korraldajad, keda toeta-

vad Kremli lõhestuspoliitika riiklikud rahastud ja ametkonnad, katavad sageli osaleja sõidu- ja elamiskulud ning pakuvad lisaks ideoloogilisele osale ka tasuta meelelahutusprogrammi. Nn vene maailma ideoloogia ja Venemaa riikliku ajalookäsituse propageerimisega rõõbiti otsitakse noorteürituste varjus protestimeelseid ja kergesti manipuleeritavaid inimesi nende hilisemaks kaasamiseks ja ärakasutamiseks.

Kõige tõenäolisem ja tõsisem oht põhiseaduslikule korrale tuleb endiselt Venemaa agressiivsetest välispoliitilistest eesmärkidest.

Meelelahutuse kattevarjus toimuvate ürituste eesmärk on levitada Venemaa välispoliitilisi eesmärke kandvaid sõnumeid, leida lojaalseid noori ja kaasata neid oma mõjusfääri. Üritustel toimuva mõjutustegevuse keskne osa on sageli Venemaa II maailmasõja käsituse (sh Punaarmee vabastajamüüdi) kultiveerimine ja Venemaa välispoliitika õigustamine ning

heakskiitmine. Viimastel aastatel on lisandunud sõnumid, mis apelleerivad Venemaa Ukraina-vastase agressiooni tagajärjel idanaabrile kehtestatud sanktsioonide tühistamisele ja kutsuvad koostööle ja ühisele terrorismivastasele võitlusele koos Venemaaga. Ühtlasi soovib Venemaa takistada venekeelsete noorte lõimumist Eesti kultuuri- ja väärtusruumi, tagada järelkasv Kremli lõhestuspoliitika elluvijatele Eestis ning otsida võimalikke värbamisobjekte Venemaa eriteenistustele. Selleks koguvad lõhestuspoliitika ürituste korraldajad ning Venemaa ametkonnad osalejate ja nende lähedaste isikuandmeid. Teisisõnu soovib Venemaa kasutada noori vahendina, kellega manipuleerides saavutada oma välispoliitika ja mõjutustegevuse eesmärgi välisriikides, sh Eestis.

Ilmekalt aitab Venemaa vaatenurka avada Riigiduumas 20. märtsil 2017 parlamendi kuulamistel esinenud Venemaa välisministeeriumi kaasmaalaste osakonna juhi Oleg Malginovi kõne. Ta leidis oma ettekandes, et „kontaktide säilitamine nende [mõeldud on välismaal elavaid vene noori] perspektiivikate noorte inimestega, nende ambitsioonide ja edusaavutamise plaanide toetamine on kahtlemata meie huvides, kuna peatselt võivad nad saada mõjukateks isikuteks“.

Venemaa soovib kasutada noori vahendina, kellega manipuleerides saavutada oma välispoliitika ja mõjutustegevuse eesmärgi välisriikides. Noorte hõlmamise üritust Järvamaal väisasid Venemaa suursaadik ja Vene välisministeeriumi kaasmaalaste osakonna juht. Foto: Facebook

Venemaa näeb „kaasmaalastes“ endiselt ühte peamist vahendit, kellega manipuleerides ja kelle huvide näilisele esindamisele ja kaitsmisele rõhudes tagada mõju oma naaberriikides nüüd ja edaspidi. Venemaa ametnikud on aga mures, sest seda soovi pärsib asjaolu, et Kremli lõhestuspoliitika ei ole Eesti noorte jaoks kuigi atraktiivne, mistõttu on lõhestuspoliitika aktivistid valdavalt vanemaalised, napi võimekuse

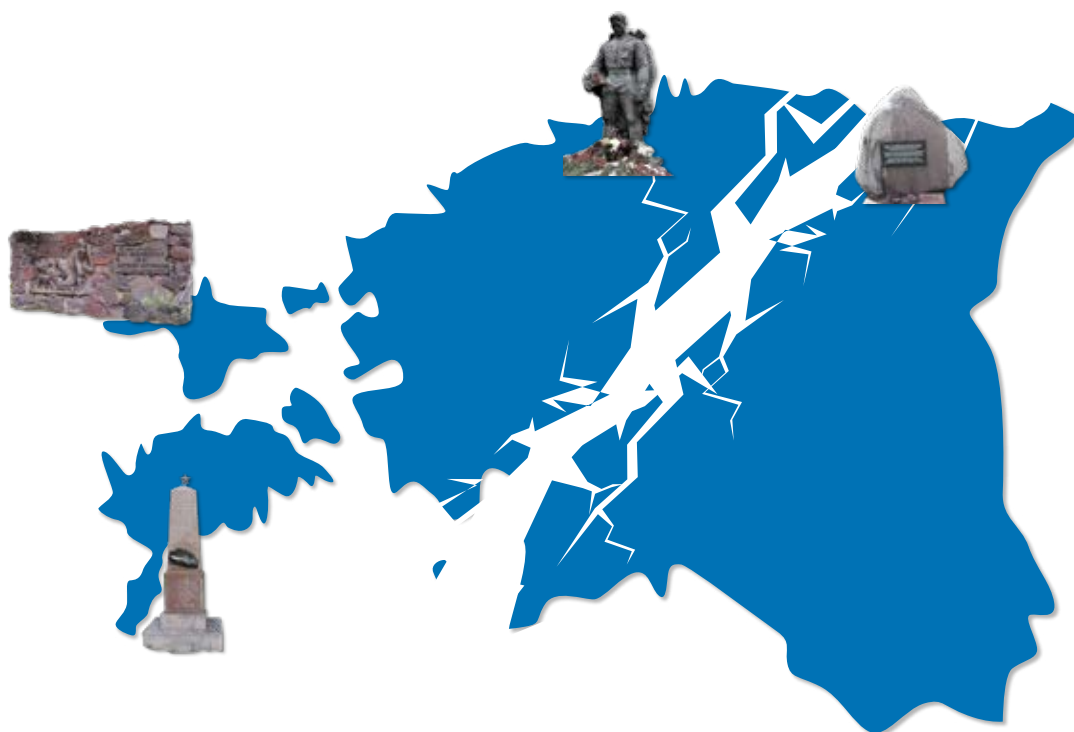
ja vähese populaarsusega. Samuti on kohalikud vene noored nendega võrreldes paremini lõimunud Eesti ühiskonda. Eltoodust tulenevalt on selge, miks järelkasvu tagamine kiirelt vananevatele eestvõitlejatele oli üheks peamiseks päevakorrapunktiks 21.04.2017 Tallinnas toimunud kohalike Kremli lõhestuspoliitika ninaameeste aastakonverentsil. Teisalt pole kohaliku vene kogukonna isehakanud käilakujud valdavalt huvitatud mitte noortetööst, vaid on ajendatud isiklikest poliitilistest ja/või majanduslikest ambitsioonidest. See tähendab ihalust rahaliste toetuste järele eelkõige Venemaa rahastutest nagu Russki Mir, agentuurist Rossotrudnitšestvo ja Vene saatkonnast, samuti enesereklaamiks püünele pääsu Vene meediakanalites.

Venemaa välisministeeriumi suuniste järgi osutab kohalik saatkond noorte kaasamisele rohkem tähelepanu. 2017. a korraldati Eestis Vene saatkonna ja fondi Russki Mir rahastusel kaks Balti riikide venekeelsetele noortele mõeldud üritust: 26.–28.05 toimus Järvamaal Valgehobusemäe puhkekeskuses noorte foorum „Minu Baltimaad“ ja 29.09.–01.10 Harjumaal Nelijärve puhkekeskuses noorte foorum „BaltFest 2017“. Esimest neist külastas ka eelmainitud O. Malginov, kelle sõnul soovib kaasmaalaste osakond oma tööd ümber korraldada, loobuda formaalsetest tööskemidest ning orienteeruda rohkem sihtrühmadele ja tööle noortega. Toimunud foorumit pidas ta kordaläinuks ja soovitas saadud kogemusi rakendada teisteski riikides.

Üks sihtrühmi, kelle kaudu loodetakse mõjutada ka noori, on õpetajad. Ohuallikaks on siinkohal Venemaa pakutavad ideoloogilise ja kallutatud sisuga tasuta koolitus- ja õppeprogrammid. Eriti taunimisväärsed on Venemaal korraldatud õpetajate ajaloolased täiendkoolitused, kust saadud Venemaa propagandanarratiive jagatakse hiljem Eesti õpilastele. Näiteks 13.–24.08.2017 toimus Peterburis Venemaa „kaasmaalastele“ mõeldud õppeprogramm „Venemaa riigi ajalugu“, mille põhiteemaks oli „100 aastat pärast 1917. aastat: objektiivne tagasisivaade minevikku – õppetunnid tulevikuks“. Koolitusel osalesid ka Kohtla-Järve, Narva ja Tallinna koolide ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetajad.

Noori üritavad oma marginaalsetele protestiaktisioonidele kaasata ühiskonnas teravat vastasseisu ohutavad Kremli-meelsed isikud ja rühmitused.

Viimase aja trendina võib esile tuua, et Venemaa lõhestuspoliitika üritustel osalevaid eri riikidest pärit noori ärgitatakse looma omavahelisi kontakte, et jätkata ühtselt koordineeritud tegevuste ja aktisioonide korraldamist oma kodumaal. Noorteühenduste tegevusi soovitakse rohkem konsolideerida ehk suunata tegelemise n-ö õigete asjadega ning suurendada nende omavahelist läbikäimist.

Mälestusmärgid lõhestusvahendiks

Kreml osutab järjepidevalt ja järjest enam tähelepanu ajaloo-propagandale (2017. a oli selleks lisaks „suure võidu“ müüdile ka 100 aasta möödumine Vene revolutsioonidest) ning püüab politiseerida välismaal asuvate Nõukogude Liidu ning Venemaa mälestusmärkide ümber toimuvat. Sellise tegevusega soovitakse konsolideerida nii Venemaal kui ka välismaal elavaid venelasi ja nende mõttekaaslasi Kremli ümber, kaasata uusi inimesi (sh noori) lõhestuspoliitikasse ning kasutada neid vahendina Kremli mõju kasvatamiseks välisriikides.

Kõige muu hulgas on sellise tegevuse eesmärgiks välisriikide ühiskondade lõhestamine ja rahvusrühmade vahel vaenu õhutamine. Seetõttu peab Venemaa üha olulisemaks tegevusi välisriikide avalikus ruumis. Seda võib täheldada juba aastaid 9. mail, mida üha enam soovitakse muuta sõjas langenute mälestamise ja sõja lõpu tähistamise pühast revanšistlikuks jõudemonstratsiooniks. Selleks toetab Venemaa igati „Georgi lindi“ jagamise kampaaniaid ja provotseeriva sümbolikaga Surematu Polgu marsside ning mitmesuguste motoretkede korraldamist väljaspool Venemaa piire. Kreml on huvitatud, et seesugune tegutsemine laieneks ja tõstab igati esile aktsioonide korraldamisega seotud isikuid. Näiteks 2017. aastal Eesti linnades Surematu Polgu aktsiooni korraldanud isikuid peeti meeles ülevenemaalise ühiskondliku kodanike patriootliku liikumise Venemaa Surematu Polk tänukirjadena.

Ilmekaks kinnituseks Kremli soovidele laiendada tegevust välisriikides on Vene presidendi poolt 4. mail 2017 kinnitatud Venemaa organiseerimiskomitee Pobeda (Võit) 20. aprilli istungi protokoll. Sellest protokollist ilmnevad selged tegevussuunised Venemaa riigiasutustele ja riigi loodud pseudo-vabaühendustele. Protokoll pöörab

Kreml soovib üha enam muuta 9. maid sõjas langenute mälestamise ja sõja lõpu tähistamise pühast revanšistlikuks jõudemonstratsiooniks.

Kremlile omaselt palju tähelepanu võitlusele nn ajaloo võltsimisega. See ei ole küll iseenesest midagi uut Venemaa mõjutustegevuses. Ent nimetatud protokollist lähtuvad suunised ei piirdu ainult sooviga kehtestada Venemaa narratiive propagandakonverentsidel ja (venekeelses) meedias, vaid näeb ette mitmeid tegevusi välisriikide avalikus ruumis. Näiteks kohustavad need Venemaa ametkondi välja selgitama, säilitama ja populariseerima välismaal asuvaid Venemaa ajaloolise minevikuga seotud kultuuri- ja ajaloomälestisi. Vene ametkonnad peavad osutama abi Venemaa Sõjaajaloo Ühingule ning Venemaa „kaasmaalaste“ organisatsioonidele ja aktivistidele Venemaa sõjaajaloole ja võidule fašismi üle pühendatud memoriaalide, mälestusmärkide ja mälestustahvlite rajamisel. Ametkondi suunatakse looma kontakte ja ergutama välismaa organisatsioone, mis tegutsevad vene (Nõukogude) sõdurite säilmete otsimisel ja nende mälestuse talletamisel.

Kahjuks ilmnes selliseid Venemaa mahitatud provokatiivseid tegevusi 2017. a ka Eestis. Näiteks paigutati Kiviõli linnas eramaale vahetult enne 9. maid Lüganuse vallast Rääsa külast toodud kivi, mis oli pühendatud 1944. a sama küla juures alla tulistatud Nõukogude sõjaväelendurile. Tuleb rõhutada, et tegemist ei olnud sõjahaua tähisega, sest kivi juurde ei ole kedagi maetud. 9. mail toimus kivi „pidulik avamine“. See kivi teisaldati Rääsa küla metsast Kiviõli linnaruumi Narva Venemaa Föderatsiooni Peakonsulaadi teadmisel kui mitte ülesandel. Sellise tegevusega üritati ohutada konflikte ühiskonnas ja tekitada pingeid rahvusrühmade vahel. Narva Venemaa Föderatsiooni Peakonsulaadi peakonsuli Dmitri Kazennovi ja konsul-nõuniku Andrei Surgajevi tegevus oli vastuolus diplomaatiliste suhete Viini konventsiooni artikliga 41. Seetõttu rakendati eelnimetatud välisriigi esinduse töötajate suhtes konventsiooni artikli 9 punktis 1 ja välissuhtlemisseaduse § 9 lg 2 punktis 6 sisalduvat õigust kuulutada välisriigi diplomaatilise esinduse töötajad *persona non grata*'ks.

Loogiliselt asetub siia ritta ka sõjameemoriaaltöö nõukogu loomine Vene saatkonna juurde 2017. aastal. Nõukogu eesistuja on Venemaa suursaadik Eestis Aleksandr Petrov. Peale suursaadiku kuuluvad nõukokku saatkonna diplomaadid ja Venemaa lõhestuspoliitika aktivistid, kelle hulgas on kohtus süüdimõistetud kurjategija. Suursaadikut nõustava organi eesmärk on tugevdada saatkonna kontrolli ühingute ja üksikisikute üle, kes tegelevad Eestis hukkunud vene (Nõukogude) sõdurite mälestuse jäädvustamisega, teostavad sõdurite säilmete otsinguid ja ümbermatmisi ning kannavad hoolt sõjahaudade ja mälestusmärkide eest. Ühtlasi näeb see ette Vene saatkonna suunamisel ja koordineerimisel toimuvaid üritusi, mh ajalookonverentsid, mälestusmärkide

avamised, Venemaa ajaloo ja riiklike tähtpäevade tähistamine ja mälestusüritused jms.

Valdkonna olulisust Venemaa jaoks näitab ka asjaolu, et sõjameemoriaalide korrastamist ja renoveerimist Eestis rahastatakse võrreldes teiste Kremli lõhestuspoliitika tegevustega eelisjärjekorras. Sellest tingitult kasvab n-ö elukutseliste Venemaa „kaasmaalaste“ huvi valdkonna vastu. Tegemist on inimestega, kes osalevad ükskõik millises Venemaa mõjutustegevuse projektis, olgu selleks siis näiteks antifašistliku või rahuvõitluse etendamine – tingimusel, et see tegevus on tasustatud. Kuna Venemaa panustab üha enam ressursse, sh raha ajaloopropagandasse ja monumentide korrastamisse, siis ongi tekkinud huvirühmad, kes soovivad selle tegevuse pealt teenida.

Kreml soovib senisest paremini kontrollida ja suunata veteranide organisatsioonide tegevust ja omavahelist koostööd. Veteranide organisatsioonide võrgustikus näeb Venemaa võimalust surve avaldamiseks välisriikide juhtkondadele. Näiteks 12. oktoobril 2017 Varssavis Venemaa föderaalagentuuri Rossotrudnitšestvo esinduses toimunud ja Poolas asuvate Nõukogude monumentide olukorrale pühendatud konverentsil „Austage nende mälestust“ võtsid eri riikide, sh Eesti veteranide organisatsioonide esindajad vastu Poola võimude mäluoliitikat tauniva petitiooni.

Eelnimetatud Venemaa tegevuste eesmärk on Eesti inimestega manipuleerides ühiskonna sidususe lõhkumine, teadlik ja sihitud vaenu külvamine rahvusrühmade vahele ning seeläbi riigi ja ühiskonna püsikindluse kõigutamine. Kõnekas on, et enamik väga vähestest elus olevatest kõrges eas tõelistest II maailmasõja veterani-dest on huvitatud oma relvavendade mälestuse säilitamisest viisakal austaval moel, mitte ärakasutamisest Kremli oportunistlikus päevapoliitikas.

Eesti kuulutas peakonsul Dmitri Kazennovi (vasakul) ja Andrei Surgajevi *persona non grata*'ks, kuna nad diplomaadile sobimatu käitumisega üritasid ohutada ühiskonnas konflikte ja tekitada pingeid. Foto: Ekspress Meedia

Krimmi annekteerimise legitimeerimine

Krimmi annekteerimise järel üritab Kreml ühelt poolt murendada Lääne ühtsust sanktsioonide osas ja teisalt korraldab poolsaarel senisest enam propagandaüritusi, sh noortele, ning Euroopa riikide erineva tasandi rahvasaadikute, kodanikuühenduste, ettevõtjate jt visiite. Nn rahvadiplomaatia näiteid on 6.–8. novembril 2017 Jaltas toimunud rahvusvaheline konverents „Krimm tänapäeva rahvusvahelises kontekstis. Krimmi sõprade foorum“. Hoolimata ürituse tagasihoidlikust renomeest loodi selle tulemusena Rahvusvaheline Krimmi Sõprade Assotsiatsioon.

Eelmainitud eesmärgil korraldatakse Krimmis noorte üritusi, kuhu kaasatakse ka noori välismaalt. Näiteks juba 2015. aastal autasustati kolme rahvusvahelisel lugemiskonkursil „Elav klassika“ osalenud Eesti koolilõpilast puhkusereisiga Krimmi Arteki lastelaagrisse.

Kreml eesmärgi Krimmis üritavad toetada ka Venemaa propagandasõnumeid levitavad ajaloo- ja meediaklubid ning isikud. Nii avas Irboska klubi² poolsaarel juba 2016. a oma esinduse. 2017. a suvel osales seltskond Eesti ja Läti äärmuslasi Jaltas foorumil, kus arutati koostööd postsovetlikus ruumis. Loomulikult kõlasid klassikalised valed väidetavast etnilis-keelelisest diskrimineerimisest ja fašismi rehabiliteerimisest Balti riikides.

Veel üks näide Venemaa mõjutustegevusest on 18. septembril 2017 Simferopolis ise ennast rahvusvaheliseks meediaklubiks tituleeriva Format A-3³ üritus „USA, Euroopa, Venemaa: ideoloogiate põrkumise geopoliitika“. Sel osales Tallinna Ülikoolis töötav Eesti teadlane Rein Müllerson, kes õigustas Krimmi annekteerimist ning avaldas arvamust, et Krimmi juriidiline tunnustamine Lääne poolt ning sanktsioonide tühistamine leiab aset peagi ja ilma suurema kärata.

Siinkohal tasub meenutada Venemaa Föderatsiooni-nõukogu rahvusvaheliste asjade komitee liikme Olga Timofejeva sõnu 2017. a oktoobris Leningradi oblastis toimunud Balti Venemaa kaasmaalaste foorumil. Timofejeva rõhutas, et ta on Sevastopolist, mille esindajad osalesid veel hiljuti kõnealusel foorumil „kaasmaalastena“. Venemaa koostöö ja programmid aitavad lahendada Ukraina venekeelse elanikkonna probleeme ning võimaldasid realiseerida „Krimmi kevadet“.

Eelnimetatud assotsiatsiooni loomise, Krimmis ürituste korraldamise ning neile suhteliselt marginaalsete poliitikute ja teiste esinejate kutsumise peamine eesmärk on saada tunnustus 2014. aasta Krimmi referendumile ning legitimeerida Krimmi anneksioon ja okupatsioon Venemaa poolt.

Soovitame Eesti elanikel kindlasti hoiduda seesugustel üritustel osalemisest ning ühiskonnal lasub kohustus selgitada nende ürituste tegelikku olemust noortele, eriti koolilõpilastele.

² 2012. a Pihkva oblastis Irboskas asutatud Irboska Klubi koondab antiliberaalsete vaadetega ühiskonnategelasi ja eksperte. Klubi esimees ja peamine ideoloog on Venemaa natsionalistliku ajalehe Zavtra marurahvuslasest peatoimetaja Aleksandr Prohhanov.

³ Venemaa mõjutustegevuse projekt, mille Eestis tegutsev vaste on samuti end rahvusvaheliseks meediaklubiks tituleeriv Impressum. Selliste klubide käekirja ja ürituste olemust oleme avanud varasemates aastaraamatutes alates aastast 2008.

Venemaa mõjutustegevuse töövõtteid: uudiste ja ajaloo võltsimine

Venemaa telekanalid toimetasid 2017. aastal Eesti suunal endise agarusega. Venemaa mõjutustegevusele omaselt esitati reportaažide sildi all teadlikult valeväiteid ja ebateavet. Masinliku meelekindlusega korraldati kulunud valesid, süüdistades Eestit natsismis ja võõravihas, eesmärgiga kujutada või tekitada Eesti eri kogukondade vahel vaenu.

Teadlik Kremli eesmäärke teeniva mõjutustegevuse korraldamine ja Eesti- vastane propaganda pole ajakirjandus- vabadusena kaitstav väärtus.

Kõige provokatiivsemaid silmamoondusi Eesti kohta valmistas Peterburi 5. Kanal. Mullu korduvalt Eestisse lähetatud selle telekanali töötaja Anatoli Maiorovi tegevus näitab ilmekalt, kuidas Venemaa meedia ja riiklike eesmärkide saavutamine on läbi põimunud. Arvestades, et Eesti on varem Venemaa võttegruppe piirilt tagasi saatnud, pidi Maiorovi võttegrupp siin konspiratsioonivõtteid kasutama: vältimaks piirikontrolli sisenen see Eestisse Schengeni viisaruumi kaudu ja kasutas sidepidamiseks kohalikke lepinguta kõnekaarte.

Kokku monteeritud reportaažid edastasid Venemaa mõjutustegevuse tüüpilisi sõnumeid eesmärgiga kahjustada Eestit, Euroopa Liitu ja NATOt. Toome sellest mõned ilmekamad näited.

5. Kanali saadetes „Itogi nedeli“ ja „Glavnoje“ naeruvääristati nii Ukraina presidendi Petro Porošenko Eesti ja Soome visiiti kui ka Balti riikide ajalookäsitust ja pretensioone Venemaale. Kõneisikutena kasutati ära kohalikke töölisi, kes ülistasid NSV Liidu aega ning esitasid valeväiteid, nagu saaks Eestis pensioni vaid endised SS-lased. Eestile esitati korduvalt valesüüdistusi natsismis ning toodi Baltikumis natsismi pooldamise näideteks Riia ja Sinimägede iga-aastaseid mälestusüritusi.

5. Kanaliga samasse kontserni kuuluv Ren TV kajastas Jõhvi kalmistu juhtumit provotseeriva ja pahatahtlikku valeinfot levitava reportaažiga „Natsism pärast surma: Eesti kalmistutel keelatakse venelaste matmine“. Maiorovi reportaažis esitati valeväited, nagu oleks Jõhvi kalmistul kavas hakata ümber matma sinna varem sängitatud venelasi ja kogu teema seotud II maailmasõjas langenud punaarmeeleste säilmete eks-humeerimisega. Maiorovi väitel olevat tegu Eesti riigi pikaajalise venevastase strateegiaga.

Teadlik Venemaa Föderatsiooni eesmäärke teeniva mõjutustegevuse korraldamine ja Eesti-vastane propaganda ei ole ajakirjandusvabadusena kaitstav väärtus ning Eesti Vabariik käitub kohaselt. Anatoli Maiorovile kohaldati kolmeks aastaks sissesõidukeeld Schengeni viisaruumi. Pärast keelu kohaldamist lahkus Maiorov Peterburi 5. Kanalist.

Kuhu kuulub Peterburi 5. Kanal?

Peterburi 5. Kanal kuulub 72,4% ulatuses äriühingu National Media Group omandusse, mille direktorite nõukogu esimees on Alina Kabajeva, president Kirill Kovaltšuk ja peadirektor Olga Paskina. Teiseks osanikuks 27,6% suuruse osalusega on Peterburi linnavalitsus. National Media Groupi kuuluvad ka Ren TV (82%) ja Pervõi Kanal (25%).

Ühte meediakontserni kuuluvad telekanalid vahetavad filmitud materjali omavahel, see pärast osa 5. Kanali töötajate poolt Eestis filmitud materjalist on läinud eetrisse ka mõnes teises samasse kontserni kuuluvas telekanalis. Meediagrupi peamine vaatajakond asub Venemaal, mistõttu tuleb ka Eesti kohta kujutatul puhul mõista, et see ei peagi olema lõpuni usutav just Eesti televaatajale, vaid on mõeldud kujundama esmajoones Venemaa sisetarbijat arusaamu.

Ajaloopropaganda näited: Venemaa Balti Uuringute Assotsiatsioon ja Ajalooline Mälu

★ ★ ★

24. oktoobril 2017 korraldas Venemaa Balti Uuringute Assotsiatsioon (RAPI) Peterburis konverentsi „Sõjad ja revolutsioonid 1917–1920: Soome, Eesti, Läti ja Leedu riikluse kujunemine“. RAPI loomisest ja rollist Balti riikide vastu suunatud ajalooalases mõjutustegevuses oleme esmase ülevaate andnud juba Kaitsepolitsei ameti aastaraamatus 2016. Venemaa ajaloo-propagandaga tegeleva fondi Ajalooline Mälu osalusel loodud assotsiatsiooni peamiseks ülesandeks on propageerida ja levitada Venemaa välispoliitilistest huvidest lähtuvat ajaloonarratiivi, kuid teha seda rahvusvahelise koostöö ja akadeemilisuse sildi all. Just seetõttu ei soovi RAPI end avalikkuses siduda fondiga Ajalooline Mälu, mille agressiivne ja Balti riike halvustav stiil on ennast juba sisuliselt ammendanud.

★ ★ ★

RAPI formaat võimaldab Venemaa mõjutustegevuses osalevatel isikutel oma ideid levitada näiliselt viisakamas kuues ning luua edasiseks tegevuseks hädavajalikke kontakte Eesti, Läti ja Leedu esindajatega. Seetõttu pole juhus, et RAPI konverentsil esinesid teiste hulgas ettekannetega fondi Ajalooline Mälu direktor Aleksandr Djukov ja uurimisprogrammide juht Vladimir Simindei, kes on hästi tuntud oma Nõukogude repressioone õigustava ja Balti riike ajaloovõltsimises süüdistava retoorika poolest. RAPI ja teiste sellesarnaste pseudo-akadeemiliste ühenduste varjatud eesmärk on kaasata enda tegevusse Balti riikide teadlasi ning seejärel kasutada nende head renomeed ja nime Kremlile oluliste sõnumite levitamisel.

★ ★ ★

Klassikaliseks propagandanäiteks võib siinkohal pidada 29. oktoobril 2017 Läti venekeelses päevalehes Segodnja (vesti.lv) ilmunud Nikolai Kabanovi artiklit Peterburis toimunud RAPI konverentsist, mis kannab pealkirja „Riikluse sünnitrauma“. Kõnekaad on ka artikli vahepealkirjad: „Lätlasi ja eestlasi ei käsitatud poliitiliste subjektidena“, „Leedu Vabariigi saksa juured“, „Kuhu tuleb sakslane, seal teist võimu ei ole“ jne. Lugejale refereeritakse agaralt Venemaa esindajate seisukohti, et Balti riigid sündisid ainult tänu Venemaa heale tahtele, tänapäeval viljeletakse Eestis, Lätis ja Leedus „julma venevastast poliitikat“ jms. Balti riikide endi ajaloolaste suust kõlanud seisukohti käsitletakse artiklis aga pelga näitena teaduslike seisukohtade laiaulatuslikkusest, mis on omane ainult „tänapäevastele vene konverentsidele“.

★ ★ ★

Teine, eelmisega sarnane ärakasutamise näide on 30. novembril 2017 Moskvast toimunud üritus, kus esitleti Vene kirjaniku Semjon Daniljuki ilukirjandusteost „Konstantini rist“, mis kõneleb president Konstantin Pätsi elust NSV Liidu vangistuses. Venekeelse raamatu andis välja Tallinna kirjastus KPD ja selle järelsõna autor on Eesti ajakirjanik. Kuna järelsõna kirjutanu on varem korduvalt teinud kaastööd fondile Ajalooline Mälu, siis viibis esitlusel ka fondi uurimisprogrammide juht, eespool mainitud Vladimir Simindei. Tulemuseks oli, et Ajaloolise Mälu esindaja sai ERRi videoloos sõna ajaloooksperdina ning võimaluse eksponeerida end üritusel kõnelenud Eesti suursaadiku lähikonnas. Nii proovis pseudoakadeemik labaselt ära kasutada Eesti suursaadiku heatahtlikku üritusel osalemist.

Ekraanitõmmis ERRi uudistest
30.11.2017: raamatuesitlus Moskvast.

Kohus mõistis FSBga Eesti-vastasele koostööle asunud Aleksei Vassiljevile (paremal) riigivastase kuriteo eest karistuseks 4 aastat vangistust.

VASTULUURE

Vastuluuret võib esmapilgul pidada iseenesest arusaadavaks mõisteks, ent elu on õpetanud, et lihtsus võib olla näilik. Kogemuse pinnalt peame vajalikuks selgitada, et vastuluure pole luuramine, vaid luuramise ennetamine ning tõkestamine, millega ühtlasi kaitseme riigisaladusi. Oma riigis teiste riikide luurajate tegevust pärssivaid asutusi nimetatakse ajakirjanduses kohati isegi siseluureks, mis on demokraatlikus riigis sisutu mõiste ning viib eksiteele vastuluure olemuse mõistmisel. Luuret ja vastuluuret küll ühendab vajadus koguda teavet, ent teabe kogumise eesmärk ja kohati ka meetodid võivad kardinaalselt erineda. Vahetegu on põhimõttelise tähtsusega, kuna vastuluure hõlmab Eestis ka inimeste vastutusele võtmist ning jõu kasutamise

õigust. Viimast juhul, kui riigi julgeoleku tagamine, sealhulgas riigivastaste kuritegude tõkestamine seda nõuab. Selliste õiguste ja kohustuste juures ei ole luuramise ja vastuluure teineteisest eristamine tüütu tähenärimine, vaid aitab inimestel mõista, kellel, miks ja milline voli on tegutsemiseks, isäranis kui tegemist on põhiõiguste piiramisega. Põhiõiguste piiramine tohib olla vaid seaduspärane, küsimused nagu miks ja kuidas peavad saama avalikkusele võimalikult klaariks ning osaks riigi ja tema asutuste eesmärkide mõistmisest.

Võib liialdamata öelda, et 2017. a pakkus kaitsepolitseile vastuluure valdkonnas parajalt pinget. Venemaa Föderatsiooni Lääne sõjaväeringkonna suurõppus ZAPAD, Eesti kohalike omavalitsuste

valimised ja ELi eesistumisega seotud sündmused löid tavapärasest erineva keskkonna, millega kaasnevaid julgeolekuriske ei saa alahinnata. 2017 kevadel jõudsid Eestisse ka Varssavi tippkohtumisel kokkulepitud NATO liitlaste, s.t Ühendkuningriigi ja Prantsusmaa lahingugrupid. Kokku saabus Eestisse üle 1200 liitlaste, kelle arv suurenes veelgi kaitseväe õppuse Kevadtorm perioodiks, mil Eestis paiknes taasiseseisvumisaja suurim arv liitlaste üksuseid. Liitlaste väekontingendi ja tehnika saabumise ning taristu rajamisega kaasnes ka suurem vaenulike riikide eriteenistuste huvi. Seda huvi on eeskätt Vene eriteenistused alati väga agressiivselt realiseerinud.

Kaitsepolitsei ülesandeks on agressiivsele luurehuvile oma vastuluure võimekusega vastu seista. Oleme varem kajastanud mitmeid juhtumeid süüdimõistetud isikutest, keda Vene eriteenistused on kasutanud riigi- või korrakaitsestruktuuride kohta teabe hankimiseks. Samasugune trend jätkus ka 2017. a. Endist viisi rakendatakse Venemaa jaoks vähese tähtsusega agente, keda ajakirjanduses on ka nimetatud „säästuagentideks“. Ebaseadusliku piiriülese tegevusega tegelevad isikud, sh topeltkodanikud, on kerge saak Vene eriteenistustele. Neid on lihtne värvata, koostööle sundida ja lõpuks neist lahti öelda. Nende vahelejäämine pole eriteenistustele suur kaotus. Samuti on Venemaa eriteenistustele mugav saak inimesed, kes nooruse uljusest või tänu mõnele eksimusele oma elus on jäänud eriteenistuste hammasrataste vahele. Vähetähtsaks ei saa pidada ka „spiooniromantikat“. Valdavalt noores eas värvatutel pole paraku maailmapilt veel päris välja kujunenud ega adekvaatne. Vildakate ettekujutuste tekkimist soosib propagandistlik ja kallutatud Vene meedia, mis loob spioonidele rahvusromantilise imago ning käsitleb neid kui kangelasid. Selline võltpilt ja patriotismile rõhumine võimaldab noortel Eesti riigi vastast kuritegu kergemini toime panna.

Kaitsepolitsei tabas esimest korda Eestis GRU agendi

9. jaanuaril 2017 vahistas kaitsepolitsei elamisloa alusel Eestis elava Venemaa Föderatsiooni kodaniku Artjom Zintšenko. 8. mail 2017 mõistis Harju Maakohus ta KarS § 233 järgi süüdi kuriteos, milleks on välismaalase Eesti Vabariigi vastane vägivaldane tegevus, ja määras karistuseks 5 aastat vangistust. Kaitsepolitsei kogutud andmetel värvati Zintšenko 2009. aastal kaastööle VF Relvajõudude Kindralstaabi Luurepeavalitsuse (GRU) ohvitseride poolt ning alates Eestisse kolimisest 2013. a osales Zintšenko luuretegevuses Eesti Vabariigi vastu.

Vildakate ettekujutuste tekkimist soosib propagandistlik ja kallutatud Vene meedia.

Zintšenko ülesanne oli koguda informatsiooni riigikaitsealsetest tähtsatest ning elutähtsat teenust osutavatest objektidest ja täita muid talle antud operatiivülesandeid. Ülesannete hulgas oli nagu varem kohtus süüdimõistetud FSB kasuks töötanud agentidelgi, visuaalne luure Eestis paiknevate liitlasüksuste järele. Saadud informatsiooni edastas Zintšenko oma käitlejatele nii sidevahendite vahendusel kui ka Peterburis toimunud kohtumistel.

10. veebruaril 2018 vahetasid Eesti Vabariik ja Venemaa Föderatsioon Koidula piiripunktis Artjom Zintšenko Venemaal spionaažis süüdi mõistetud Eesti ettevõtja Raivo Susi vastu. Vahetus sai võimalikuks, kuna mõlemad pooled sõlmisid neid rahuldava kokkuleppe. Mõlemad isikud esitasid armuandmispalve, mille Eesti ja Venemaa president rahuldaski.

2017. a kinni peetud Artjom Zintšenko ja Raivo Susi vahetus Koidula piiripunktis.

Artjom Zintšenko tegevus ei olnud 2017. aastal kahjuks ainus näide GRU ohvitseride Eesti-vastastest luurest. 10. detsembril 2017 pidas kaitsepolitsei kinni Eesti kodaniku Ilja Tihhanovski, keda kahtlustatakse KarS § 235¹ järgi kuriteos, mis seisneb riigireetmise eesmärgil suhte loomises või pidamises välisriigiga, välisriigi organisatsiooni või välisriigi ülesandel tegutseva isikuga. Kahtlustuse järgi töötas ka Tihhanovski GRU heaks ning tema ülesanne oli samuti koguda informatsiooni riigikaitseliselt ja riigi toimimise seisukohalt elutähtsate objektide kohta ning täita muid temale antud ülesandeid. Mõlemad kaasused näitavad selgelt, et GRU suunast lähtuv Eesti-vastane luuretegevus on viimastel aastatel pigem intensiivistunud.

GRU kõrval paistab jätkuvalt Eesti vastu suunatud luuretegevusega silma Venemaa Föderatsiooni Föderaalne Julgeolekuteenistus FSB. Viimastele aastatele omaselt toome tänavugi avalikkuse ette kohtus süüdimõistmisega lõppenud juhtumid, mis ilmestavad FSB Eesti-vastast luuretegevust. 17. oktoobril 2017 karistas kohus vangistusega 5 aastat Vene kodanik-

ku Mihhail Petrovi KarS § 233 järgi kuriteo eest, mis seisneb välismaalasena Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse või territoriaalse terviklikkuse vastu suunatud vägivaldsete tegevustes. Petrov tegi koostööd FSB-ga alates 1990. aastatest ning kogus ja edastas FSB-le mh informatsiooni kaitsepolitsei hoonete, töötajate, sõidukite ja kaitsepolitseinikega kontakte omavate isikute kohta. Samuti oli Petrovi ülesandeks Eesti Vabariigi elanikega kontaktide loomine, arendamine ja hoidmine ning isikute ja nende suhtlusvõrgustikku iseloomustava informatsiooni kogumine ja edastamine FSB-le.

Rööbiti Petroviga sai lõpliku kohtuliku lahenduse Eesti ja Vene topeltkodakondsusega Albert Provornikovi juhtum, kui 4. oktoobril 2017 karistas kohus Provornikovi KarS § 235¹ alusel Eesti Vabariigi vastase vandenõu eest vangistusega 3 aastat. FSB värbas Provornikovi salajasele koostööle eesmärgiga hankida teavet PPA Lõuna prefektuuri piirivalvekordonite, Kuperjanovi jalaväepataljoni väeosa ning Kaitsepolitsei ameti hoonete kohta.

2017. a kinni peetud GRU ja FSB värvatud kaastöötajad, vasakul Ilja Tihhanovski.

Avalikkusele on juba teada ka juhtum, kus kaitsepolitsei pidas 4. novembril 2017 Narva maantee piiripunktis kinni Vene kodaniku Aleksei Vassiljevi, kahtlustatuna muu hulgas arvutikuritegude toimepanekus luureinformatsiooni hankimisel. Harju Maakohtu 21.03.2018 otsusega mõisteti A. Vassiljev süüdi karistusseadustiku paragrahvide 233 ja 216¹ järgi FSB agendina Eesti Vabariigi vastases vägivaldatus tegevuses ning arvutikuriteo ettevalmistamises ja teda karistati 4-aastase reaalse vabadusekaotusega. Vene eriteenistuste huvi digitaalsete andmete ja nendele ligipääsu omavate isikute vastu oleme tuvastanud ka varasematel aastatel ja selline luuretegevus on kaitsepolitsei hinnangul kasvav trend.

Vassiljeviga sarnaste nn „säätuagentide“ kasutamine ei tähenda mingil määral professionaalse agentuuritöö taandumist. Korraliku väljaõppe ja koolitusega agendid täidavad endiselt Eestis oma ülesandeid, kuid kaitsepolitsei intensiivne vastuluure pärsib loodetavasti nende kasutamist. Iga Eesti Vabariigi vastu suunatud luuretegevusega seotud inimene peab arvestama, et näiliselt romantilisel luuretegevusel on üldjuhul tõsised tagajärjed ja ei tasu uskuda vaenulike eriteenistuste juttu sellest, kuidas Eesti vastuluurele vahele jäämine on sisuliselt välistatud.

Tavateadmise kohaselt on iga eriteenistuse peamine eesmärk omada agentuuri juurdepääsuga tundlikule teabele, iseäranis riigisaladustele. Venemaa Föderatsiooni eriteenistuste kogutav luureinformatsioon on enamasti kas ametkondlik teave või isikuandmed. Seda kasutatakse edasiste luureoperatsioonide planeerimisel või algmaterjalina analüüsides koostamisel. Seega arvamus, et eriteenistused on huvitatud vaid riigisaladuste hankimisest, ei ole tänapäeval enam aja- ega asjakohane. Nii ei ole Eestis karistatav mitte ainult riigisaladuse edastamine välisriigi esindajale, vaid ka nende antud muude ülesannete täitmine, millega kahjustatakse Eesti Vabariigi julgeolekut. Ülaltoodud näited süüdimõistvatest kohtuotsustest on selle kinnituseks.

Sõjalisest aspektist pakkus 2017. a toimunud Venemaa Föderatsiooni suurõppus ZAPAD palju huvi. Selliste õppustega kaasneb alati suurem luureoht. Selgelt NATOga vastandumisel ja vastuseisul põhinevate Vene õppustega käivad rusikareeglina kaasas erisugused agressiivsed luuretegevuse vormid. Kõnealuse õppuse luureohtude teravik oli kaitsepolitsei hinnangul suunatud pigem Leedule ja Poolale. Tuvastasime, et mitmesuguseid intsidente liitlaste vastu oli küll rohkem, ent üldine luuretegevuse intensiivsus jäi varasemate aastatega võrreldavaks. Õppust saatnud vene propaganda ei pakkunud tänavu erilisi üllatusi. Raamteemadena üritati

Arvamus, et eriteenistused on huvitatud vaid riigisaladuste hankimisest, ei ole tänapäeval enam asjakohane.

naeruvääristada õppustega seotud hirme, süüdistada USA-d ja NATO-t ning vorpida võltsuudiseid russofoobiast. Niisuguseid õppuseid on Venemaa korraldanud varem ja korraldab ka edaspidi ning provokatsioonid on selliste õppuste loomulik osa. Ühe näitena klassikalisest Venemaa provokatsioonist võib tuua 23. veebruari 2017, kui korraldati esmakordselt Jaanilinnas Nõukogude armee aastapäeva tähistamine koos sõjatehnika demonstreerimisega vahetult Eesti-Venemaa piiri ääres. Olgu ettekäändeks toodud Eesti korraldatud paraad või liitlassõdurite rännak Narvas – sellist jõudemonstratsiooni ja provokatiivselt relvade Eesti riigi poole suunamist pole varem aset leidnud.

2017. a toimunud Eesti eesistumise ja kohaliku omavalitsuse volikogu valimiste ajal oli tunda Venemaa Föderatsiooni sügavat huvi Eesti vastu, kuid kaitsepolitsei hinnangul luuretegevus oluliselt ei pingestunud. Tuvastasime kohalikele valimistele eelnenud ajal Vene eriteenistuste huvi poliitiliste ringkondade vastu ning järgnevatelgi aastatel pole kaitsepolitsei hinnangul põhjust poliitilise luure vähenemist eeldada.

RIIGISALADUSE KAITSE

Riigisaladuse kaitse on olemuselt ennetav ning peab ära hoidma riigi julgeoleku ja välissuhtluse kahjustamist. Kuigi riigisaladuse kaitse meetmete rakendamise kohustus lasub peamiselt asutusel, algab riigisaladuse kaitsmine siiski igast inimesest. Salastatud teabe kaitse nõuded võivad tunduda kohati tülikatena ja tööülesannete täitmist isegi pärssivatena, kuid nende eesmärk on ära hoida kahju riigi julgeolekule ja välissuhtlusele. Riigisaladuse ebaseaduslikule avalikustamisele järgnev kahju võib ohustada nii riigi julgeolekut kui ka välissuhtlust. Selliste olukordade vältimiseks on seadusandja näinud ette riigisaladuse kaitse nõuete rikkumisena juba olukorda, kus on tekkinud riigisaladuse avalikustamise oht. Riigisaladusega kokku puutuvad inimesed peavad riigisaladuse kaitse nõudeid hästi tundma ning kohusetundlikult järgima. Loodetavasti aitavad tänavu kirjeldatavad sagedasemad riigisaladuse kaitse nõuete rikkumised

värskendada teadmisi ning igal asutusel ja inimesel paremini ohte ennetada.

Salastatud teabega aset leidnud intsidentidest valdav osa on seotud teabe elektroonilise edastamisega selleks mitte ettenähtud keskkonnas. Sellisel juhul on rikkunud nõudeid küll algne saatja, kuid kui ametnik teabe samamoodi omakorda edastab, rikub temagi salastatud teabe kaitse nõudeid, võimaldades salastatud teavet avalikustada. Hoolimata sellest, kuidas inimene ise teabe on saanud – salastatud teavet tohib edastada elektrooniliselt ainult Välisluureameti akrediteeritud töötlussüsteemi kaudu või piiratud tasemel salastatud teabe puhul krüpteeritult e-kirjana.

Sagedamini esinevad nõuete rikkumised on seotud teabe igapäevase käitlemisega. Argiste toimingutena olgu nimetatud salastatud teabe käitlemine vales kohas (vale ala, lukustamata kapis, sahtlis, seifis), vale edastamise viis (valed pakendamisvõtted ja transpor-

dinõuded), lohakus registreerimisel (registri andmed puudulikud). Raskemad rikkumised võimaldavad juba ebaseaduslikku juurdepääsu: inimene pääseb salastatud teabele ligi ilma, et veendutaks, kas tal on kehtiv ja vastava tasemega juurdepääsuõigus, või viiakse salastatud teave avalikule alale.

Salastatud teabe kaitsmise nõudeid rikutakse tavaliselt siis, kui ei teadvustata endale, miks neid nõudeid vaja on. Toome mõned näited.

Hoiustades piiratud tasemel salastatud teavet lukustamata kapis õigel alal, arvatakse, et teave on piisavalt kaitstud, kuid paraku see nii ei ole. Jättes salastatud teabe lukustamata kappi või lauale, saab teabele ebaseaduslikult ligi kas pahatahtlik või juhuslik inimene, olgu selleks siis koristaja, kolleegi külaline, hooldustehnik, õnnetusjuhtumile reageeriv päästeametnik. Konfidentsiaalsel ja kõrgemal tasemel salastatud teavet tuleb käidelda turvaalal, mis on vastava asutusega kooskõlastatud. See eeldab, et ala on kaitstud mitmesuguste meetmetega nii ründe kui ka õnnetusjuhtumi vastu.

Tänapäeval tavalised paindlikud tööharjumused teabe kaitsmise vajaduse tõttu võimalikud pole, mistõttu on rusikareegel, et riigisaladused ja kodu kokku ei käi. Kodused tingimused ei kaitse piisavalt ei ründe ega õnnetusjuhtumi puhul.

Kui ka riigisaladusi koju ei tassi, siis ühest kohast teise on neid ikka vaja toimetada. Salastatud teabe edastamisel peavad teabekandjad alati olema topeltpakendatud ja lukustatud kotis. Nõuet rikkunud inimesed on pidanud seda ebapraktiliseks, kuna nad ei ole aru saanud, et topeltpakendamise eesmärk on teavet kaitsta eelkõige juhusliku ebaseadusliku juurdepääsu eest. Sisemisele pakendile tuleb alati märkida salastatuse tase, mis viitab, et tegemist on riigisaladusega. Kui inimese kätte on sattunud ükskõik mis põhjusel, näiteks õnnetusjuhtumi või hooletuse tõttu, riigisaladuse märgistusega pakend, siis talle laieneb riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadusest tulenev kohustus hoida seda saladuses ja viivitamata teavitada kaitsepolitseid ning anda pakend üle.

Teabekandja vedamisel tuleb see otseselt oma vahetus valduses hoida. Jättes vahepeatust tehes teabe-

kandja autosse järelevalveta, võib tekitada olukorra, kus salastatud teabekandja näiteks varastatakse.

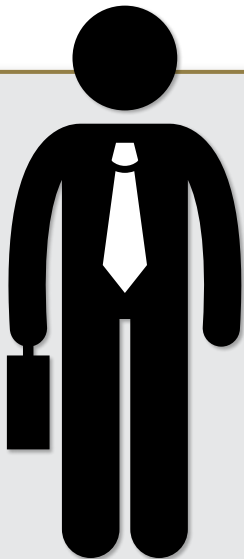
Salastatud teavet tutvustades peab veenduma, et teisel inimesel on vastava tasemega nii juurdepääsuõigus kui ka teadmishajadus. Sõndamata või unustades küsida juurdepääsuluba, võid juba süüteo toime panna – salastatud teabe kaitse nõuete rikkumisenä kas väärteto või kuriteo ning tekitada ohu riigi julgeolekule või välissuhtlusele.

Vähemohtlikele pisirikkumistele reageerimata jätmine sillutab teed juba järgmistele, mis viivad salastatud teabe avalikustumiseni.

Nõuete rikkumisi saavad edukalt ennetada salastatud teavet käitlevad asutused omapoolse teavituse ja järelevalveta. Salastatud teabeta seotud rikkumistest teavitamine on üks juurdepääsuõigusega inimese kohustustest.

Teda andmise mõte on kaitsta salastatud teavet ja vähendada võimalikku kahju. See ei ole ainult oletuslik jutt – kaitsepolitsei on riigisaladuse kaitset tuvastanud korduvalt kahetsusväärse sündmuste ahela: vähemohtlikele pisirikkumistele reageerimata jätmise sillutab teed juba järgmistele, mis viivad salastatud teabe avalikustumiseni. Nii tulebki igasse väärtusse suhtuda tõsiselt ja teha nii asutuse kui ka üksikisikuna endast olenev, et neid avastada võimalikult vara, reageerida kohe ning õppida vigadest. Ainult nii saab vältida edaspidi selletaolisi olukordi ning peatada halvaendeline asjade kulg. Tekkinud ohtude maandamiseks saab kaasata kaitsepolitseid, seda on ka mitmed mõistlikult teinud. Näitena võib tuua koostöö Riigikantseleiga, mille tulemusel mõisteteti kohtus riigisaladuse hoidmise nõuete eiramises süüdi endine kogenud Riigikantselei töötaja Raine Eenma. Tulemuseks oli suurema ohu ärahoidmine. Igast juhtumist, eriti just halvast kogemusest, tuleb õppida, vajadusel muuta asutusesiseseid juhendeid ja koolitada inimesi, et tulevikus samalaadseid riigi julgeolekut kahjustada võivaid eksimusi ei juhtuks.

Analüüsinud salastatud teabe kaitsmisel inimeste käitumisest tulenevaid probleeme, esitame oma kokkuvõttes kolm rikkuja profiili. See on kõigest üks lihtne abivahend tuhandetele riigisaladusega kokku puutuvatele inimestele, et nendega seotud peamisi riske ära tunda ja maandada.

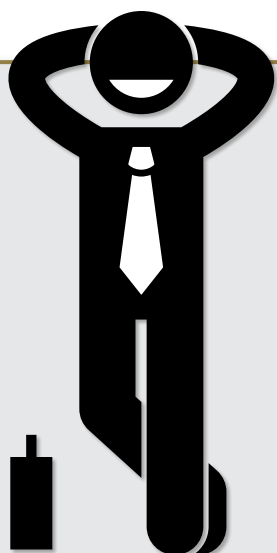
1. UUS TULIJA – värskelt juurdepääsuõiguse saanud inimene (kuni 5 aastat loaga):

- a. ei tunne õigusakte (teabe käitlemise nõuded pole selged);
- b. teab küll nõudeid, kuid nende järgimist ei pea vajalikuks, sest ei saa eesmärgist aru;
- c. vähene kogemus salastatud teabega töötamisel (töökohustused ei eelda igapäevast kokkupuudet);
- d. järgib teiste halba eeskuju (isegi kui ollakse teadlikud käitlemise nõuetest, järgitakse kogenud kolleege);
- e. liigne uudishimu (salastatud teavet peetakse sageli väga põnevaks, mistõttu teadmisvajaduse põhimõttest ei kiputa kinni pidama, püütakse teada saada seda, mille järele pole teenistusalast vajadust).

2. VANA KALA – kauaaegse juurdepääsuõigusega inimene (luba rohkem kui 5 aastat):

- a. ei tunne õigusnorme (kui käitlemise nõudeid ei tee kohe selgeks, siis üldjuhul ei tee seda ka hiljem, s.t juurdepääsuloa kehtivuse ajal);
- b. kunagi ammu teadis nõudeid (tuleb arvestada, et õigusaktid võivad aja jooksul muutuda, mistõttu tuleks teadmisi ajakohastada ka juurdepääsuloa kehtivuse ajal);
- c. ähmane arusaam nõuete vajalikkusest (neid küll teatakse, kuid järgimist ei peeta vajalikuks, sest eesmärkidest ei ole aru saadud);
- d. rutiin (pidevalt salastatud teabega toimetavad inimesed võivad rikkumisi panna toime mugavusest ja varasematest käitumisharjumustest);
- e. suhtub lohakalt ja pealiskaudselt hoolsuskohustusse (nõuded ja kohustused ununevad, lähtub rohkem mugavusest);
- f. põhjendamatult kõrge enesehinnang, puudulik enesekriitika (ei suhtu enam piisavalt tõsiselt, kuigi kolleegid juhivad tähelepanu võimalikele probleemidele, suureneb risk tõsisemateks rikkumisteks);
- g. karistamatuse tunne (peab salastatud teabe hoidmise rikkumisi vähetähtsaks, eeldab ekslikult, et need ei tule välja);
- h. iseteadlikkus (tunneb küll nõudeid, aga arvab enese teadvat paremini, mida on ja mida pole vaja teha).

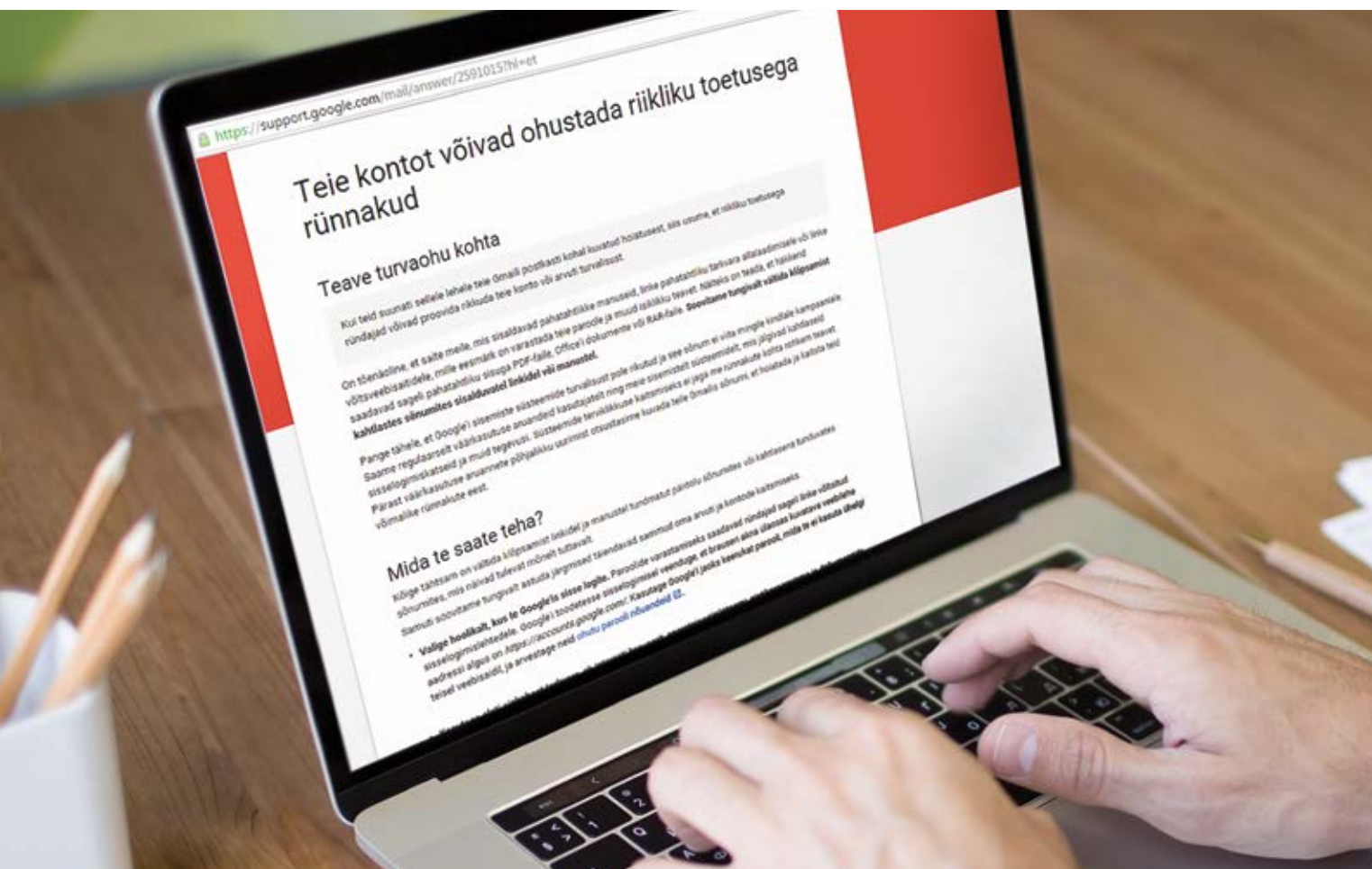

3. ENDINE – kunagi juurdepääsuõigust omanud inimene:

- a. ei tunne norme, eriti juurdepääsu lõppemise kohta (ei teinud käitlemise nõudeid endale korralikult selgeks);
- b. kohustuste ja nõuete unustamine (ei tegele enam salastatud teabega, mistõttu hakkavad ununema ka käitlemise nõuded ja isiku kohustused);
- c. omanditunne (peab enda kogutud ja/või koostatud teavet enda omaks ning seega ise otsustab, mida sellega teeb – unub põhimõtte, et salastatud teave on riigi omand ja selles osas inimese enda otsustuspädevust piirab riik);
- d. üritab positsiooni muutust korvata kelkimisega (salastatud teabe avaldamisega enese upitamine ikka veel teadlikuks ja mõjukaks).

Salastatud teabe kaitse nõuete võimalike rikkumiste ennetamiseks tuleb üksikisiku tasandil endale hästi selgeks teha teabe käitlemise nõuded ning eeskätt oma kohustused riigisaladuse kaitsel, mis on reguleeritud riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse §-is 19. Tähtsaim ja lihtsaim käibetõde: iga inimene peab hoidma saladuses talle teatavaks saanud riigisaladust. Seda kohustust tuleb täita ka juurdepääsuloa lõppemisel, mis tähendab, et töökoha vahetus või juurdepääsuloa kehtetuks tunnistamine ei anna õigust avalikustada salastatud teavet. Kohustus kaitsta enda valduses olevat teavet hõlmab kõiki salastatud teabe kaitse nõudeid, sh peab inimene veenduma, mil viisil on võimalik salastatud teavet luua, tutvustada, edastada, hävitada. Rikkumiste avastamisel tuleb neist viivitamatult teavitada asutuse riigisaladuse kaitset korraldavat isikut ja Kaitsepolitseiametit, kellega koostöös tuleb õiguspäraste abinõudega vähendada ebaseadusliku avalikustamise või teatavaks saamise ohtu.

Riigisaladuse kaitse on meie kõigi – nii riigi, asutuse kui ka iga inimese kohustus.

KÜBERJULGEOLEK

Kaitsepolitsei panus Eesti küberjulgeolekusse seisneb välisriiklikku päritolu või riigi julgeolekut ohustavate rünnete tuvastamises ja tõkestamises. 2017. a kontrollisime kahtlusi mitme juhtumi puhul, kus välisriikide korraldatud küberoperatsioonidega üritati Eesti isikute või ametkondade teabe ebaseaduslikku juurdepääsu saada. Seoses ELi eesistumise ja NATO üksuste saabumisega vaenulike küberrünnete kasvu siiski ei toimunud.

Digitaalsete teenuste ulatuslik kasutamine on toonud kaasa selle, et välisriikide luureteenistused panustavad üha enam küberspionaaži. Küberohtudele on iseloomulik riigipiiride puudumine ja rünnete globaalne ulatus. Nagu näitavad mitmed 2016.

ja 2017. a avalikuks saanud välisriikide juhtumid, on riiklikku päritolu küberoperatsioonide haare ja mõju üleilmne. Peame arvestama, et algselt Eestist pärit teavet ei käidelda elektrooniliselt üksnes Eestis – meie ametkonnad vahetavad e-kirjade teel hulgaliselt teavet teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega. Välisriikliku ründaja jaoks pole vahet, mis riigist ta teabe kätte saab. Loomulikult ei ole lahenduseks suhtluse lõpetamine, vaid ohte tuleb teadvustada, riske kaaluda ja tundliku teabe vahetamiseks turvalisem meetod valida. Raske on ülehinnata vajadust saavutada Euroopa Liidu ja NATO liitlaste arvutivõrkudes ühtlaselt kõrge infoturvalisuse tase.

Eelmises aastaraamatus selgitasime skemaatiliselt, kuidas riiklike küberrünnete puhul tegelikku ründajat peidetakse. Oleme varem detailsemalt seletanud üht levinumat meetodit – õngitsuskirja. See meetod, kus sihtmärgiks olev inimene saab usutavalt võltsitud ja pahavaraga manust või linki sisaldava e-kirja, on küberluurajate hulgas endiselt populaarne. Manust avades või linki klikkides loob sihtmärk ründajale juurdepääsu kontole, halvemal juhul kogu arvutis sisalduvale teabele. Johtuvalt ründeviisi kahetsusväärsest kõrgest edupotentsiaalst selgitamegi tänavu üksikasjalikumalt riiklikku päritolu ründeid inimeste erakasutuses olevate e-posti kontode vastu. Selgituseks ja võib-olla enamikule rahustuseks tuleb öelda, et ohustatud on siiski kitsam ring inimesi: juurdepääsu üritatakse saada nende e-posti erakontodele, kes oma ametialase tegevuse tõttu välisriikide luureteenistustele huvi pakuvad ja need ei erine teenistuste tavapäraest huvidest – diplomaadid, poliitikud, militaar- ja riigi julgeoleku valdkonnaga seotud inimesed.

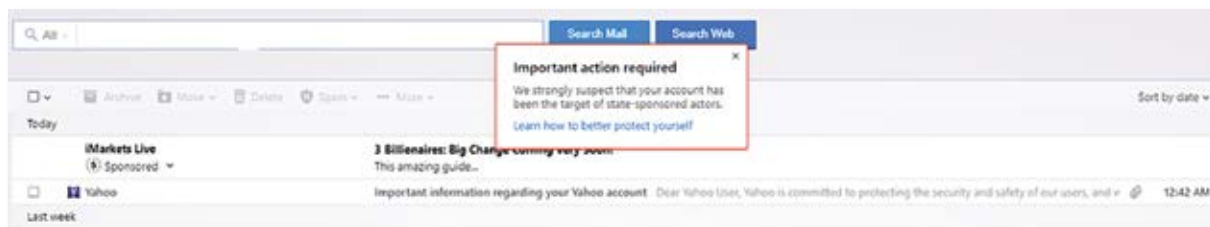
Erakasutuse e-posti kontodele üritatakse ebaseaduslikku juurdepääsu saada mitmel põhjusel. Esiteks kasutatakse erakontosid pahatihti ka ametialase teabe edastamiseks, teiseks võib erakontolt leida isikut kompromiteerivat teavet, näiteks ebaseaduslikud hobid või värvikad kommentaarid, mis erinevad oluliselt sellest, mida inimene avalikult räägib. Kontolt saab lisaks veel hulga luureteenistustele huvi pakuvat teavet, mis aitab planeerida edasist ebaseaduslikku tegevust (inimese muud sidevahendid, suhtlusringkond, viibimiskohad), pahatihti on konto seotud teiste suhtlusplatvormidega, kuhu seeläbi samuti juurdepääs saadakse, nt sotsiaalmeedia kontod. Ründaja proovib erakontode kasutajanime ja salasõnaga sisse logida ka inimese tööalasele e-posti kontole.

Selliste rünnete tõkestamine on julgeolekuasutustele paras pähkel, kuna tegu on inimeste privaatsete andmetega. Kaks suuremat ja ka Eesti elanike hulgas laiemalt kasutatavat tasuta e-posti teenust pakkuvat keskkonda (Google'i Gmail ja Yahoo) on ise astunud samme, et inimesi nende ohtude eest hoiatada. Nad

Raske on ülehinnata vajadust saavutada Euroopa Liidu ja NATO liitlaste arvutivõrkudes ühtlaselt kõrge infoturvalisuse tase.

koguvad avalikest allikatest ja rahvusvahelistelt küberturbe ekspertidelt tehnilist teavet riiklikku päritolu rünnete meetodite ja infrastruktuuri kohta. Kui nad selle teabe abil tuvastavad ründekatse konkreetse e-postkasti vastu, kuvatakse isikule e-posti keskkonnas hoiatusteadet, et isik võib olla riiklikku päritolu ründe sihtmärgiks. Piltidel on näited, milline see hoiatusteadet välja näeb. Sellise teate saanud inimesel soovitage ühendust võtta oma asutuse teabeturbe asjatundjaga ning arutada läbi, kas kasutusel on piisavad kaitsemeetmed. Loomulikult on kaitsepolitsei samuti teavituse eest tänulik.

Soovitame e-posti teenuste turvalisusele suuremat tähelepanu pöörata. Peale e-kirjade on nt Google'i kontoga seotud veel mitmeid n-ö teenuseid (teie ot-singuaalalugu, teie asukohtade ajalugu, salvestatud failid jm). Sageli kasutajad nende lisateenuste olemasolu ei teadvusta, kuid riikliku ründaja jaoks on see väärtuslik teave, mida teatakse ja osatakse otsida.

Riiklikku päritolu ründe hoiatusteade näide.

Foto: Scanpix

RAHVUSVAHELISE TERRORISMI TÕKESTAMINE

Rahvusvaheline keskkond ja mõju Eestile

Põgus tagasivaade 2017. aastale näitab, et sarnaselt varasemate aastatega ei ole terroriaktid Euroopas kahjuks kuhugi kadunud. Sõidukiga inimeste tapmine Londonis, omatehtud lõhkeseadmega korraldatud plahvatus Manchesteris, rünnak Barcelona kesklinnas ning pussitamine Turus on vaid mõned näited sellest traagilisest jadast. Olgugi et Süüria-Iraagi konfliktikolde islamiäärmuslaste kandepind murenes, ei vä-

hendanud see terroriohtu Euroopas. Konfliktikoldest tagasipöörduvate välisvõitlejate probleem, iseäranis kui tegemist on Euroopa riikide kodanikega, jääb meile proovikiviks aastateks. Senisest teravamalt kerkivad esiplaanile küsimused, kuidas tõkestada äärmusideoloogia levikut internetis, sh sotsiaalmeedias, ning ohjeldada radikaliseerumist vanglates.

Seda, et terrorism kui nähtus ei ole Eesti või Eesti lähipiirkonna seisukohast enam pelgalt abstraktne, muu maailma probleem, ilmestavad ka kohtuotsused Eestis ja Lätis. Aprillis 2017 otsustas Riigikohus jätta jõusse ringkonnakohtu süüdimõistva otsuse: Roman

Mankole mõisteti Süüriasse terrorirühmituse ridadesse siirdunud Ivan Sazanakovi toetamise eest 2 aastat ning Ramil Khalilovile 3 aastat vanglakaristust. Tegemist on esimese islamiterrorismi toetamise kohtuasjaga Eestis.

Kui Eestis on esimene islamiterrorismi puudutav kuritegu läbinud kõik kohtuastmed, siis Lätis on praeguseks teises kohtuastmes süüdi mõistetud esimene teadaolev Baltimaadest pärit inimene, kes on osalenud Süüria konfliktis ning jõudnud tagasi koduriiki: Riia ringkonnakohus mõistis lätlase Martins Grinbergsi 2017. a sügisel 10 aastaks ja 3 kuuks vangi.

Nende otsuste taustal on selge, et aina raskem on eraldada meie riigi julgeolekut rahvusvahelisest julgeolekust. Tuhandete kilomeetrite kaugusel toimuvad sündmused avaldavad mõju meile ja me liitlastele Euroopas. Julgeoleku läbipõimumisest annab muu hulgas aimu fakt, et Eestit on alates Süüria konflikti puhkemisest korduvalt kasutatud transiitriigina välisvõitlejate siirdumiseks konfliktipiirkonda.

Terrorioht ja Eesti

Kuigi terroriakti tõenäosus on Eestis praegu madal, rõhutavad toimunud sündmused vajadust pöörata pidevat tähelepanu nii terrorismi ennetamisele kui ka valmisolekule asjakohaselt reageerida. Laiema avalikkuse vaatepunktist ilmneb terroristide tegevusmustriks mitu olulist elementi. Esiteks, aina enam pannakse rünnakuid toime käepäraste vahenditega nagu sõidukid, külmrelvad jm, mille kasutamine ei eelda eriväljaõpet. Teiseks, rünnakud on valdavalt suunatud inimeste vastu tavalises linnaruumis – tänavatel, väljakutel, kogunemiskohtades. Seetõttu tuleb ka Eestis paratamatult kasutada nähtavaid turvameetmeid. Kolmandaks, viimaste rünnakute taustal tuleb rõhutada paindlust, s.t ründajad ei vali ohvreid kindlate kriteeriumite, vaid kujunenud võimaluse järgi. Pidime seda tunnistama 2016. a Nice's, kus promenaadil hukkus kaks Eesti kodanikku. Puhkuse- ja tööreisidel, olenemata sihtkohast, tasub säilitada valvsus ning mõelda läbi tegevusplaan juhuks, kui peaks tekkima kriitiline olukord. Soovitame selleks tutvuda eri ametkondade veebilehtedel oleva teabega, kuidas hädaolukorras tegutseda.⁴

Terrorismivastase koostöö vorm CTG

ELis pole regionaalseid julgeolekuohte, st ohte, mis puudutavad vaid mõnda osa Euroopast. Peamine koostööformaad teiste Euroopa riikide julgeolekuasutustega on Counter Terrorism Group⁵ (CTG). See on mitteametlik julgeolekuteenistuste koostöö vorm, mis loodi 2002. a ning hõlmab siseteenistusi 30 Euroopa riigist. CTG eesmärk on tõhustada julgeolekuasutuste koostööd terrorismivastases võitluses ning tagada omavaheline kiire ja turvaline infovahetus. Formaadi juhtimine on roteeruv, 2017. a teisel poolaastal juhtis seda Kaitsepolitsei amet koos Ühendkuningriigi MI5-ga. Oluline on mõista, et CTG ei ole seotud Euroopa Liidu institutsioonidega. Seetõttu on riikide vabatahtlik valmisolek koostööd pidevalt edendada juba iseenesest märk julgeolekuasutuste initsiatiivist ja pühendumisest oma ülesannete täitmisele.

Sellest hoolimata küsitakse aegajalt, mida teevad riigid, sealhulgas julgeolekuasutused, oma elanike kaitseks ning terrorismiohu vähendamiseks. Kuna julgeolekuasutusena ei ole meil mõistlik ja sageli ka võimalik oma operatsioone detailselt kirjeldada, jäävad avalikkuses kõlama paraku traagiliselt lõppenud olukorrad.

Viimastel aastatel on rahvusvahelise koostöö maht oluliselt kasvanud. See on paratamatu, kuna järjest enam on terrorirünnakutele eelnenud riigipiiride ületamine. Euroopa Liidu tasandil on meie üheks peamiseks koostööpartneriks Euroopa Välis teenistuse (EEAS) juures tegutsev analüüsiüksus INTCEN. Selle partneri analüüsid, mis sisaldavad julgeolekuasutuste teavet, annavad Euroopa Liidu institutsioonidele ülevaate peamistest ohtudest ja suundumustest.

⁴ www.siseministerium.ee/sites/default/files/terrorirunnaku_korral.jpg

⁵ Inglise k terrorismivastane ühendus.

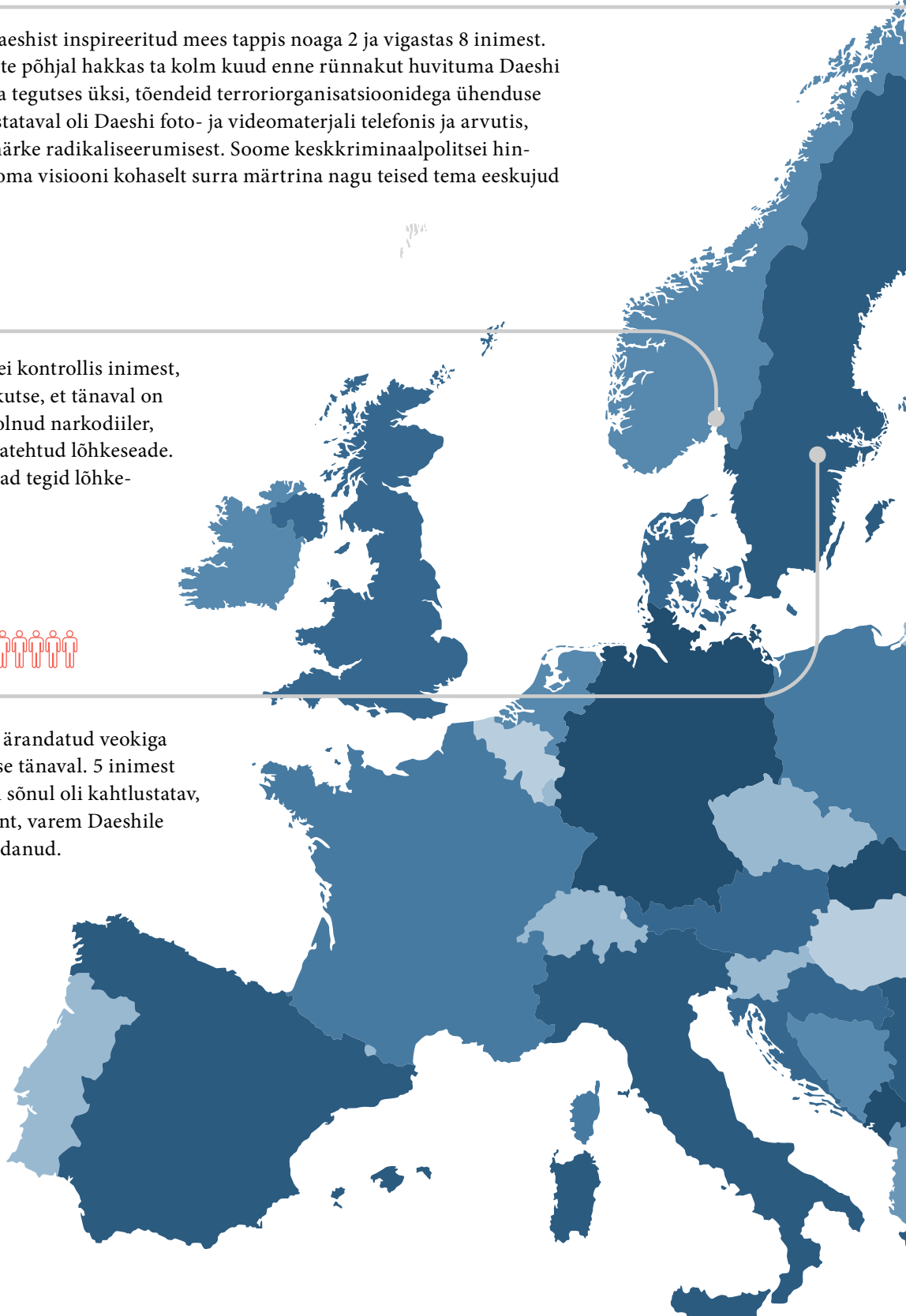
18. august, Turu, Soome: Daeshist inspireeritud mees tappis noaga 2 ja vigastas 8 inimest. Ülekuulamistel antud ütluste põhjal hakkas ta kolm kuud enne rünnakut huvituma Daeshi propagandast. Politsei teada tegutses üksi, tõendeid terroriorganisatsioonidega ühenduse pidamisest polnud. Kahtlustataval oli Daeshi foto- ja videomaterjali telefonis ja arvutis, lähedaste sõnul oli temas märke radikaliseerumisest. Soome keskkriminaalpolitsei hinnangul tahtis kahtlustatav oma visiooni kohaselt surra märtrina nagu teised tema eeskujud Euroopas.

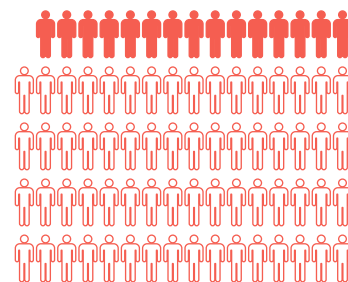

8. aprill, Oslo, Norra: politsei kontrollis inimest, kelle kohta oli saanud väljakutse, et tänaval on võimalik narkodiiler. Ta ei olnud narkodiiler, vaid tema valdusest leiti omatehtud lõhkeseade. Mees arreteeriti, demineerijad tegid lõhkeseadme kahjutuks.

7. aprill, Stockholm, Rootsi: ärandatud veokiga rammiti jalakäijaid ostlemise tänaval. 5 inimest sai surma ja 14 viga. Politsei sõnul oli kahtlustatav, 39-aastane Usbeki immigrant, varem Daeshile sotsiaalmeedias toetust avaldanud.

3. aprill, Peterburi, Venemaa:
terroriakt metrooliinil Sennaja
väljaku ja Tehnikainstituudi peatuse
vahel sõitnud rongis. Vene võimude
andmetel korraldas enesetapurünnaku
omatehtud lõhkeseadmega
Vene kodanikust usbekk.
Hukkus 15 ja viga sai 64 isikut.

10. aprill, Eesti: Manko ja Khalilovi suhtes
jõustub kohtuotsus terrorismi toetamise
kuriteos süüdimõistmise kohta.

16. november, Riia, Läti: Läti kodanik Martiš
Grinbergs mõisteti ringkonnakohtus süüdi
terroriorganisatsiooni eest võitlemises Süürias.

Eestis ja lähinaabruses toimunud sündmuste ülevaade.

Daeshi mõju ei kao koos temaga

Märkisime, et Iraagi-Süüria aladel toimuv islamistide lüüasaamine ei pruugi esialgu terroriohtu Euroopas vähendada. On üsna selge, et kõik terrorirühmituste ridadesse siirdunud välisvõitlejad ei naase. Peamisi põhjuseid on hukkimine, soovimatus astuda naasmisel kohtu ette või ideoloogilistel kaalutlustel teistesse konfliktikolletesse siirdumine.

Oleme tuvastanud kümme Eestiga seotud isikut, kes viibivad või on viibinud Iraagi-Süüria konfliktipiirkonnas. Ligikaudu pooled neist on alaealised.

Daeshi füüsiliselt hallatava territooriumi kadumine tõstab aga esiplaanile konfliktipiirkonnas elanud naiste ja laste tuleviku. On tõenäoline, et paljud neist naasevad, mis sunnib Euroopa riike seisma silmitsi raskete küsimustega. Kas Euroopasse naasmisel suudetakse äärmusideoloogia maha raputada? Kuidas (taas)integreerida ühiskonda lapsed, kelle elukogemus ja õpitud väärtushinnangud põhinevad sõjategevusel ning kes on elanud terrorismipropagandast mürgitatud keskkonnas? Kas konfliktipiirkonnas sündinud lapsed, potentsiaalselt ka järgmised põlvkonnad näevad end uue ühiskonna liikmena? Need küsimused jäävad paratamatult õhku rippuma aastakümneteks.

Loetletud probleemid ei ole pelgalt teoreetilised. Märkisime eelmistes aastaraamatutes, et Iraagi-Süüria sõjakoldes on üks Eestist pärit välisvõitleja Abdurrahman Sazanakov. Oleme peale tema tuvastanud kümme Eestiga seotud isikut, kes viibivad või on viibinud sealses konfliktipiirkonnas. Ligikaudu pooled neist on alaealised.

Hoolimata Daeshi hallatava territooriumi järkjärgulisest vähenemisest, ei kaasne sellega äärmusideoloogia leviku ega väärtuskonflikti lõppu. Seetõttu on kõik asjaosalised sunnitud ka edaspidi otsima vastust küsimusele, miks äärmusideoloogia on endiselt populaarne. Kuna julgeolekuasutuse tähelepanu pälvib radikaliseerunud isik pahatihti üsna hilises staadiumis, kordame üleskutset märgata lähikondsete, õppekaaslaste või kolleegide käitumises muutusi ning murede korral otsida nii palju kui võimalik üheskoos lahendust. Inimese radikaliseerumine on üldjuhul sotsiaalne probleem, kus õigeaegse toetamisega saab teda aidata ning vältida hilisemaid traagilisi tagajärgi nii talle kui ka ühiskonnale laiemalt.

Rändekriisist tulenevad tegevused

2017. aasta lõpu seisuga on Eesti ümber paigutanud ja asustanud⁶ 175 sõjapõgenikku Kreekast, Itaaliast ja Türgist. Põgenikud asuvad üle Eesti linnades ja asulates. Eesti on üks riike, mis viib enne isikute Eestisse toomist nendega läbi vestluse. Selle eesmärk on hinnata põgenikega seotud võimalikku ohtu julgeolekule ja avalikule korrale ning nende võimet sulanduda ühiskonda. Vestlused kestavad üldjuhul nii kaua, kuni küsimused on saanud ammendava vastuse. Vastuvõtmisest keeldumise aluseks on põhjendatud kahtlused isikute ütluste tõele vastavuses või ilmnunud takistused inimeste lõimumiseks Eesti ühiskonda.

Kaugest kultuuriruumist pärit sõjapõgenike vastuvõtmine ja lõimimine on Eesti riigile, sh kaitsepolitseile proovikiviks nii ressursi kui olukorra uudse mõttes. Samas ei tohi hetkekski unustada fakti, et samal ajal (2016 ja 2017) on Eestisse elama asunud ligi 25 000 inimest⁷, st ligi sada nelikümmend korda rohkem inimesi. Kahtlemata on neil positiivne majanduslik ja demograafiline mõju, kuid mööda ei tohiks vaadata ka selle protsessi julgeolekumõõtmest.

Senine kogemus on vastuoluline. Ligikaudu pooled vastuvõetud põgenikest on Eestist lahkunud. Äramineku peamiste põhjustena mainitakse väikesi sotsiaaltoetuseid, islamikogukonna puudumist ning teisi kultuurilis-religioosseid põhjuseid. Kuigi enamik põgenikest tõenäoliselt vabatahtlikult ei naase, on Eesti kohustatud nad tagasi võtma juhul, kui praegune asukohariik seda nõuab. See tähendab, et Eestis varjupaika saanud põgenikud jäävad Eestiga seotuks hoolimata sellest, et nad on praegu Eestist eemal.

Mõnevõrra paradoksaalselt oleme täheldanud, et motivatsioonipuudust põhjustavad muu hulgas ka eelmainitud sotsiaaltoetused. Kuigi toetused on Eestis suhteliselt tagasihoidlikud, ei ole neil otsest ajalist piirangut, mis aga ei innusta valdavalt madala haridustasemega, ka kirjaoskamatuid põgenikke loobuma toimetulekutoetustest pikemaajalise, tuleviku heaolu nimel. See omakorda suurendab nii esimese kui ka teise põlvkonna sisserändajate kapseldumist, sotsiaalset haavatavust ning sealt edasi ka vastuvõtlikkust radikaalsele ideoloogiale.

Seni vastuvõetud sõjapõgenikud ei ole oma tegevusega ohustanud Eesti riigi julgeolekut. Paraku ei ole enamik põgenikest siiski ühiskonda sulandunud. Vähestel on püsiv töökoht. On põgenikke, kes peavad Eestit moraalselt vastutavaks teel Euroopasse läbielatud raskuste eest. Mõningal juhul on esinenud

⁶ Mõistete erinevus on geograafiline: ümberpaigutamine tähistab tegevust ELi sees (nt Kreekast), ümberasustamine põgenike vastuvõtmist kolmandast riigist (nt Türgist).

⁷ Statistikaameti täpsustatud rändeandmed 2016. a ning esialgsed 2017. a kohta.

*Euroopalikku kultuuriruumi sobimatu perevägivalla tagajärg: Harju Maakohus mõistis K. Mohammadile karistuseks 10 aastat vangistust.
Foto: Siim Lõvi/ERR*

rahulolematust pakutava tööga ning reaalsusele mittevastavat palgaootust. Positiivseks erandiks võib pidada laste kiiret kohanemist kohalike tavade ja keskkonnaga.

Põgenikega seotult on üles kerkinud Eesti õigusa ja komberuumis probleemsed teemad: tüdrukute ümberlõikamine, abielu kavandamine sugulaste vahel, kokkuleppeabielude soosimine ja usu ettevõtmisel segregatsiooni põhjustavate erandite taotlemine. Samuti kerkisid avalikkuses laia kõlapinda leidnud perevägivalla juhtumid, kus raskemal juhul süütas mees oma naise. Harju Maakohus mõistis tavatult piinarikast vägivalda kasutanud Kovan Mohammadile vanglakaristuse 10 aastat, ringkonnakohus jättis detsembris otsuse muutmata. Riigikohus ei võtnud kassatsioonikaebust menetlusse.

Märkimisväärse lahkujate hulga taustal on alanud diskussioon, kas ja mida võiks riik teha teisiti. On pandud ette loobumist praegusest mudelist, mille kohaselt Eestisse saabunud sõjapõgenikud hajutatakse üle Eesti mitmesse piirkonda. Kaitsepolitsei hinnangul on hajutamine põhjendatud ja vajalik nii riigi julgeoleku kui ka põgenike endi huvides. See leevendab koormust piirkondlikule sotsiaal- ja haridussüsteemile, kuna ühte kohta ei koondunud siiski palju abivajajaid, ning teisalt annab põgenikele

võimaluse kiiremini sulanduda kohalikkude ellu. Varasem praktika teisest kultuuriruumist põgenikega näitab, et Eesti mõistes suuremates linnades nagu Tallinnas, Tartus, Pärnus kogukondlikult koostamisega kaasnevad nii peredele kui ka riigile uued raskused. Rahvusvaheline kogemus on näidanud, et kui ümberasujal on võimalik hakkama saada oma kogukonnas ilma vajaduseta kohaneda uues keskkonnas kohalike oludega ning esialgu ka riigiga suhtlemata, siis kasvab oht suletud kogukonna tekkeks ja segregatsiooniks. Juhul kui suletud kogukonnas järgitakse päritolumaa kombeid ja tavasid, mis lähevad vastuollu Eesti õigusruumiga, muutub sisuline lõimumine väga ebatõenäoliseks ning nende inimeste elukorraldus ei ole enam sisuliselt ühenduses Eesti põhiseadusliku korraga. Sellist asjade käiku tuleb riigil vältida.

Vaagides sõjapõgenike Eestist äramineku põhjuseid, on vaieldav, kas nende puhul oleks ümberkolimine linnadesse olnud piisav motivatsiooniallikas Eestisse jäämiseks. See sunnib omakorda tõdema, et Eestist lahkunuid tuleb valdavalt pidada majandus-, mitte sõjapõgenikeks. Arvestades mõne teise Euroopa riigi suuremaid sotsiaaltoetuseid ning eesootavat kogukonda, on tõenäoline, et senised lahkumised ei jää viimasteks.

Eesti Euroopa Liidu Nõukogu eesistumise aegsete kohtumiste turvalisuse tagamine

Euroopa Liidu Nõukogu eesistumisega seoses korraldati Eestis umbes 200 eritasemelist kohtumist, millest suurem osa olid mitmesuguste töörühmade kohtumised. Ürituste hulgas oli mitteametlikke ministrite kohtumisi, Euroopa Parlamendi liikmete osalusega üritusi, konverentse ning muid kõrgetasemelisi kohtumisi. Samasse aega jäi ka Ameerika Ühendriikide asepresidendi Michael R. Pence'i ja tema abikaasa Karen Pence'i visiit Tallinna.

Kõrgetasemelised kohtumised on avalikkuse suurema tähelepanu all kõikjal maailmas, seades õiguskaitsesüsteemidele vastutuse nii isikute kui ka objektide turvalisuse tagamisel. Samuti võivad suurema rahvusvahelise tähelepanuga seotud üritused kaasa tuua võimalike rünnakute tõenäosuse suurenemise, sest terroristide eelistatud sihtmärgiks on üritustel osalevad tuntud isikud. Seoses ürituste suure arvuga jagati need turvameetmete planeerimiseks ja rakendamiseks neljaastmelisse turvasüsteemi ning kategooriast sõltus ka meetmete rakendamise ulatus ja maht. Oma panuse andsid inimesed kaitsepolitsei kogu isikkoosseisust ning kaasasime kõrgema riskiastme puhuks julgeoleku tagamisse tsiviilmilitaarkoostöö vormis ka kaitseväge.

Üldjuhul on riiklikel suurüritustel ja visiitidel Kaitsepolitsei ameti ülesandeks ohuhinnangute koostamine, kaasatud isikute taustakontroll, tehniline toetus ja vajaduse korral füüsilise julgeoleku toetamine

ning valmisolek ootamatule sündmusele lisajõududega reageerimiseks. Eesti Euroopa Liidu Nõukogu eesistumise ajal panustas Kaitsepolitsei amet eesistumise korraldusse ja ürituste turvalisuse tagamisse senisest suuremas ulatuses, mis hõlmas nii juhtimisstruktuurides osalemist kui ka konkreetsetes asukohtades ennetustegevust, sh CBRNi⁸ sündmusele reageerimise valmisoleku tagamist. Samuti tõsteti eesistumise perioodil täiendavalt ameti valmisolekut reageerimaks ning juhtimaks võimalikke kaitsepolitsei uurimisalluvusse kuuluvaid sündmusi. Eesistumisega seoses pööras kaitsepolitsei senisest suuremat tähelepanu ka selliste riigisiseste suurürituste turvalisuse tagamisele nagu XII noorte laulu- ja tantsupidu.

Eraldi esiletoomist väärib Ameerika Ühendriikide asepresidendi ja tema abikaasa visiidi turvalisuse tagamine, mis alati eeldab mahukat ja mitme ametkonna ning USA asepresidendi julgeolekumeeskonna ühisoperatsiooni. Julgeolekualased ettevalmistused olid intensiivsed ning nii Eesti ametkondade kui ka välispartnerite vahel toimus aktiivne infovahetus isikute ja rühmituste kohta, kes võiksid visiiti ohustada. Kuigi kõrgetasemeliste kohtumiste ajal esineb tihti meelevallanguid ja vägivaldaakte, möödusid seekordsed kohtumised rahumeelselt ja märkimisväärselt julgeolekut ohustavate intsidentideta. Samuti suhtusid inimesed mõistvalt kehtestatud liikluspiirangutesse.

Kokkuvõtvalt oli Kaitsepolitsei ameti koostöö nii juhtimistasandil kui ka turvalisuse tagamisse kaasatud asutustega sujuv ja tõhus, mille tulemusena said nii eesistumine kui ka USA asepresidendi visiit edukalt kulgeda.

8 CBRN – inglise k lühend, mis märgib keemilist-, bioloogilist, radioloogilist või tuumaohu.

Töö terrorismivastase õppuse sündmuskohal, kogutakse autopommi plahvatuse asitõendeid.

Black Hawk Tallinna südalinna kohal USA asepresidendi visiidi ajal. Foto: Scanpix

Riigikaitseobjektide kaitse

Terrorismioht on viimastel aastatel kiiresti suurenenud ja mõjula laienenud. Sellele on kaasa aidanud nii terroristidest välisvõitlejad, kes Euroopasse tagasi pöördudes kujutavad endast suurenenud julgeolekuohtu, kui ka need isikud, kes on saanud innustust või isegi juhtnööre välisriigis asuvatelt terrorirühmitustelt. Kuigi terrorismi globaalne iseloom eeldab tõhusat rahvusvahelist koostööd ja reageerimist, on niisama oluline vastumeede ka riigisisene ennetustegevus võimalike ohtude maandamiseks ning elanikkonna kaitseks.

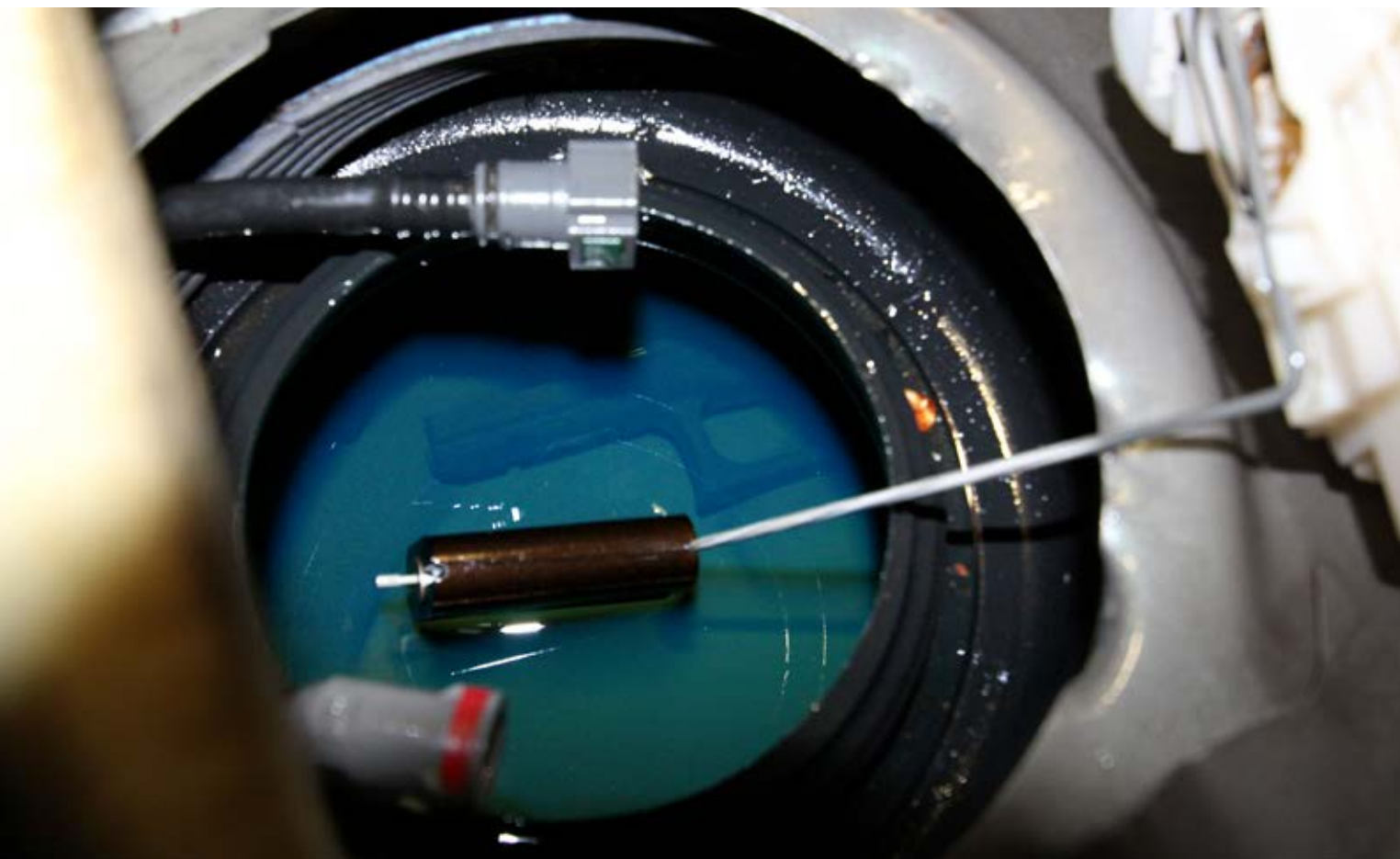
Rünnakute ennetamiseks ja ohtude maandamiseks pöörab kaitsepolitsei väga suurt tähelepanu riigisisese määratletud riigikaitseobjektide kaitsele. Peale riigikaitse või turvalisuse tagamisega seotud oluliste objektide saavad riigikaitseobjektideks olla ka n-ö pehmed sihtmärgid, mille ründamine võib põhjustada ühiskonna turvatunde vähenemist või takistada riigi tavapärast toimimist.

Riigikaitseobjektide kaitse eesmärk on tuvastatud riskide maandamine ja võimaliku negatiivse mõju vähendamine. Selleks koostatakse objektipõhine riskianalüüs ja turvaplaan, kus näidatakse ära objekti olulised ja asjakohased ohud ning planeeritakse nende maandamiseks mõistlikud meetmed. Analüüsida tuleb meetmeid kogumis, arvestades nii füüsilisi, protseduurilisi kui ka tehnilisi võimalusi.

Riigikaitseobjektide kategooriad

- 1) avaliku võimu organi kasutuses olev riigikaitseobjekt;
- 2) elutähtsa teenuse osutamisega seotud riigikaitseobjekt;
- 3) avaliku korra tagamiseks oluline riigikaitseobjekt, sh objekt, mille kahjustamise või hävitamisega kaasneb isikute elu ja tervise, rahvusliku kultuuripärandi ja ühiskonna turvatunde kahjustamise oht;
- 4) sõjalise riigikaitse toimimisega seotud riigikaitseobjekt, sh riigikaitse ehitise ehitusseadustiku tähenduses;
- 5) julgeolekuasutuse kasutatav riigikaitseobjekt, sh julgeolekuasutuse ehitise ehitusseadustiku tähenduses;
- 6) turvalisuse tagamisega seotud riigikaitseobjekt.

Kaitsepolitseiamet jätkab objekti valdajate nõustamist riskianalüüsi ja turvaplaani koostamisel ning muudab vajaduse korral objekti ohutasemeid, kuid kandev roll turvalisuse tagamisel on objekti valdajal, kes peab vajaliku kaitse korraldama ja meetmete asjakohase rakendamise järele valvama.

Sõiduauto kütusepaagist avastatud relvaosa. Kokku üritati sedasi Eestist välja viia 15 püstoli osasid.

Ohu suurendaja: desaktiveeritud relvadega hangeldamine

Kaitsepolitsei uurida on lõhkeainega seotud kuriteod ning ebaseaduslik rahvusvaheline relvakaubandus väga lihtsal põhjusel: nii lõhkematerjali kui ka automaatrelvade kättesaadavus tähendab kurjade kavatsuste korral traagilisi tagajärgi, mis ohustavad juba riigi julgeolekut. Nii kasutati näiteks Pariisis 2015. a toime pandud terroriaktis taastatud laskevõimega desaktiveeritud automaatrelvi, mille puhul ei päästa paljusid inimesi halvimast ka politsei väga kiire reageerimine.

Kaitsepolitsei paneb oma uurimistes märkimisväärsesse ressursi just ebaseaduslike automaatrelvadega hangeldajatele. Me ei pea eluliselt usutavaks neid jutustusi, kuidas Euroopa Liidu riigis on kellelgi enesekaitseks vaja valanguid tulistavaid automaatrelvi. Meie viimaste aastate kurjategijate grupeeringute kinnipidamised näitavad, et automaatrelvade must turg pole kadunud, kuigi kiratseb. Järjest enam kons-

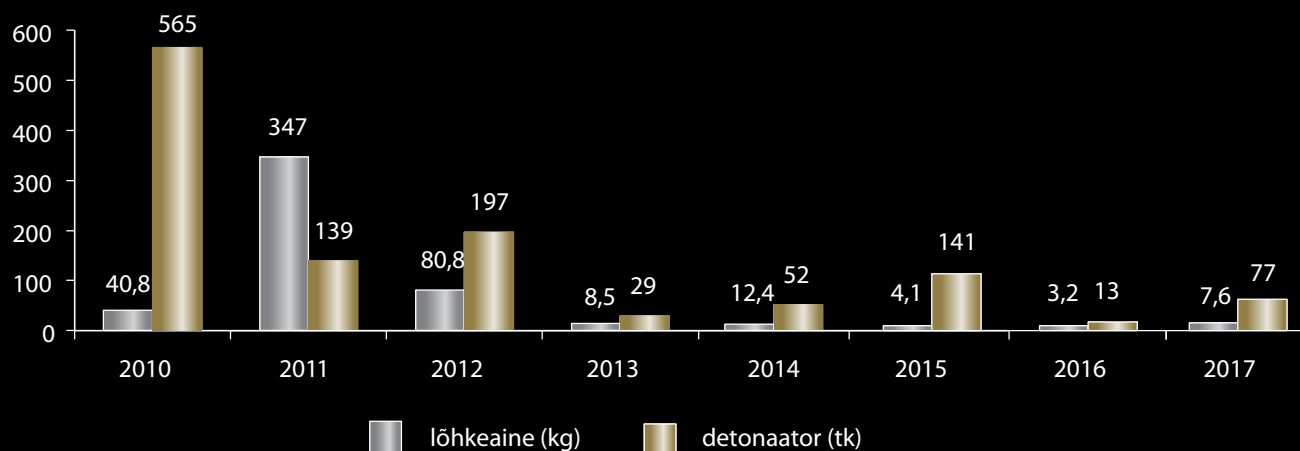
pireerivate kuritegelike projektimeeskondade liikmed võivad ju rääkida, kuidas nad rahus oma relvakunsti hobiga tegelevad ja lõhkeainega näiteks kala püüavad (samuti ebaseaduslik tegevus), kuid üldohtlike kuritegude eest mõistetud karistused kõnelevad selgelt, et sellised jutud vastutust ei vähenda. 2017. a detsembris jõustus Riigikohtu otsusega ühe relvaärigrupeeringu võtmeisiku Sergei Olari rohkem kui 12-aastane vangistus. Piiriülese relvaäri pärssimisel peame õigeks, et ELi sees on desaktiveeritud relvade nõuded karmistunud. Enam pole nii hõlbus kaubelda näiliste suveniirrelvadega, mida kerge vaevaga on võimalik ebaseaduslikult muuta kuritegelike grupeeringute ja terroristide automaatrelvadeks.

Päris tähelepanuta ei jää ka väikesemad intsidendid, kuid kahtlemata ei samastata ebaseadusliku tootmisliini püsti pannud relvaärikaid külamehega, kes ebaseaduslikult oma lakas varjab sõjaaegset vintpüssi. Tasub tähele panna, et õigusaktid annavad võimaluse sellised relvad seaduslikuks teha, mida kindlasti soovitame ette võtta enne, kui õiguskaitsejad uksele koputavad.

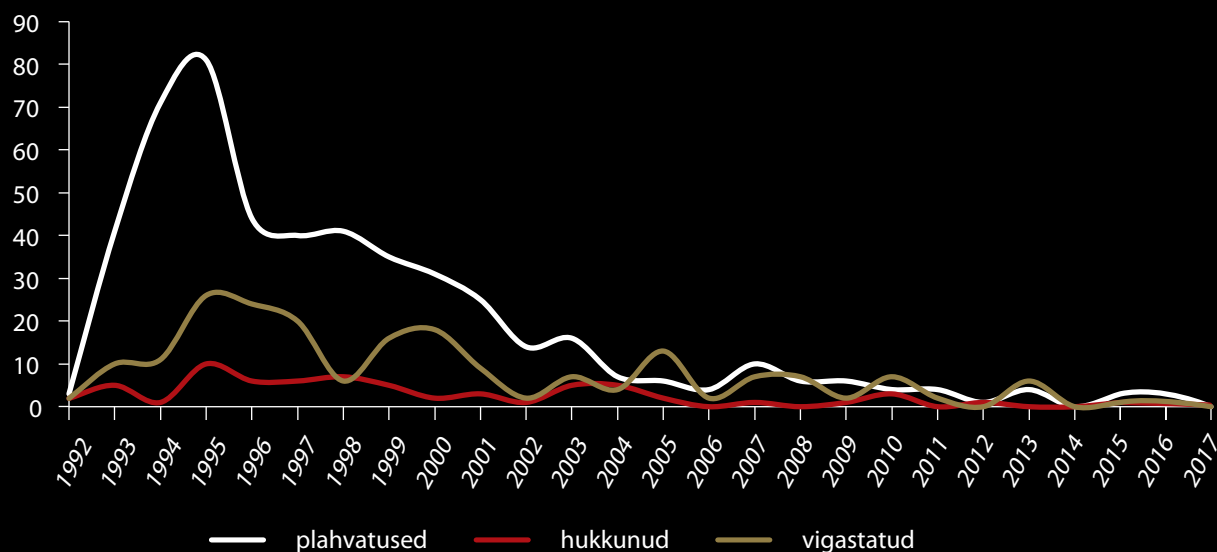
Relva seadustamise võimalused ja käitumisreeglid kehtivad näiteks leitud tulirelvade või aastaid ebaseaduslikult hoitud või esivanematest jäänud ja omajale perereliikvia väärtusega tulirelvade kohta. Samuti saab kriminaalkaristust kandmata vabaneda enda ebaseaduslikus valduses olevast tulirelvast. Seda kõike mõistagi vaid juhtudel, kui ei tuvastata niisuguse tulirelva eelnevat kasutamist seadusvastastes toimingutes. Selleks annab võimaluse relvaseaduses sätestatu

koosmõjus kriminaalmenetluse seadustikuga. Nimelt sätestab KrMS § 199 lg 1 p 7, et kriminaalmenetlust ei alustata, kui tegemist on tulirelvade, tsiviilkäibes keelatud tulirelvade, nende oluliste osade või lasemoona ebaseadusliku käitlemisega ning isik loovutab vabatahtlikult tema valduses olevad sellised esemed. Relvaseadus sätestab käitumisreeglid ja nõuded, mida inimene peab tegema ja millistele nõuetele vastama, et kõik oleks seaduspärane.

Kaitsepolitsei poolt käibelt kõrvaldatud ebaseaduslik lõhkeaine ja detonaatorid

Lõhkematerjalide plahvatused Eestis

Endine tollikorralduse juhtivinspektor Priit Roostfeldt altkäemaksu võtmas.

KORRUPTSIOONIVASTANE TEGEVUS

Riigi julgeolek on seisund, kus riigi suveräänsus ja põhiseaduslike institutsioonide võime täita enda põhiseadusest tulenevaid ülesandeid ei ole mõjutatud muul kui põhiseaduses määratud viisil. Julgeolek on tagatud siis, kui riigi suveräänsust ja tema põhiseaduslike institutsioonide demokraatlikku toimimist ei rikuta põhiseadusega vastuolus oleval viisil. Riigi julgeolekut ohustab mis tahes tegevus, mis on suunatud riigi säilimise ja toimimise vastu.

Kaitsepolitseiamet on julgeolekuasutus, mille uurimisalluvuses on üksnes selline korruptsioon, mis ohustab riigi julgeolekut, täpsemalt:

- riigi usaldusväärsust nii oma rahva kui ka liitlaste silmis;
- riigi kaitsevõimet;
- riigi toimimist kogu territooriumil, olgu siis tippametnike ausa võimu teostamise, piirikontrulli, õiguskaitse, kohalike omavalitsuste või riigi tagatava kriitilise taristu kaudu;
- riigi majandusjulgeolekut.

Eesti julgeolekupoliitika eesmärk on kindlustada Eesti riigi iseseisvus ja sõltumatus, territoriaalne terviklikkus, põhiseaduslik kord ning rahva turvalisus. Kaitsepolitseiameti korruptsioonivastane tegevus

toestab ühteaegu nii julgeolekupoliitika kui ka korruptsioonivastase strateegia eesmärkide elluviimist. Püüame ennetada ja tõkestada tippkorruptsiooni võimalikult varases staadiumis, sest see võimaldab läbi lõigata riigi ja ühiskonna korraldust kahjustavaid siirdeid. Kaitsepolitseiameti uurimisalluvusse kuulub riigiasutuste ja kuue suurema, mõjukama kohaliku omavalitsuse kõrgemate ametnike korruptiivse tegevuse uurimine. Kõrgemate ametnike seaduslik tegevus on määrava tähtsusega korruptsiooni ärahoidmisel, sest nende eeskujust lähtub paljusi asutuste tegelik valmisolek ja tahe viia korruptsiooniriskid miinimumini. Korruptsiooni ulatus mõjutab väga oluliselt riigi usaldusväärsust nii riigisisese kui ka välissuhetes. Riigitasandi kõrval on kohaliku omavalitsuse elukvaliteet ja piirkonna areng pikas perspektiivis seotud korruptsiooni mõjuga ja selle tõrjumise suutlikkusega. Süsteemne korruptsioon mingis piirkonnas või valdkonnas peletab eemale investeringud ning süvendab lõhesid ühiskonnas.

Majandusjulgeolekus näeme suurima julgeolekuriskiga valdkondadena energia-, transpordi- (sh transiidi-) ning IT-sektorit, millele oma töös keskendume. Korruptsioonist tulenevad negatiivsed tagajärjed võivad mõjutada tervete valdkondade funktsioneerimist aastateks. Lisaks riigisisestele riskidele kesken-

dume ohtudele, mis tulenevad Venemaa võimustruktuuride tegevusest. Peame valmis olema selleks, et Kreml soovib oma huvide läbisurumiseks meie riigi suhtes kasutada korruptiivseid võtteid. Oluline on riigi võime teostada enda vabalt valitud majanduspoliitikat riigi majanduse arendamiseks. Seda võiks nimetada ka majanduspoliitiliseks suveräänsuseks. Kuid majandusjulgeolek ei piirdu majanduspoliitilise suveräänsusega. Majandusjulgeolek on tagatud siis, kui riik suudab vastu seista majanduslikule survele kõigis oma olulistest otsustes – olgu selleks näiteks liitlaste valimine, riigikeel või kodakondsuspoliitika. Majanduslik surve ei peagi alati otseselt lähtuma välisriikidest. Ka riigi enda täiesti suveräänsed majanduspoliitilised otsused võivad luua majandusliku surve, millega riik ei suuda toime tulla või mida mis tahes riigivaenulik jõud, olgu see sees või väljas, on varmas ära kasutama.

Korruptsioon võib ohustada majandusjulgeolekut, kui:

1. vaba konkurents on korruptsiooni tõttu seda-võrd häiritud, et teatud elualal, teatud piirkonnas või laiemalt kogu riigis jäävad tegemata olulised investeeringud või investorid lahkuvad;
2. korruptsioon kahjustab elutähtsat taristut pakkuvat või muud strateegilist majandussektorit. Üldine loogika on see, et riik püüab sellise majandustegevuse üle säilitada oma kontrolli kas rangemate õigusaktidega, riigi osalusega äriühingutes või mõlemaga. Kaitsepolitsei on viimastel aastatel tõhusalt tegelenud sellistes riigi osalusega äriühingutes korruptsiooni ennetamise ja avastamisega;
3. korruptsioon mõjutab riigi strateegilisi majandusotsuseid, nõrgestades perspektiivisi riigi majandust, väärkasutades ressursse või tehes meid muul viisil haavatavaks majanduslikust survest;
4. majandusliku korruptsiooni kaudu püütakse mõjutada riigi poliitilisi otsuseid laiemalt ehk olulisi otsuseid, mille mõju ei piirdu majandusega.

Eestis esineb korruptsioon üha peidetumal kujul, näiteks tavalise inimese käest ei küsita enam niisama labaselt altkäemaksu ning kuritegelikud kokkulepped on maskeeritud peitkuritegudele omase põhjalikkusega. Üpriski pikaajalise korruptsiooni tuvastamise, tõkestamise ja korruptsioonikuritegude menetlemise kogemuse põhjal võime tõdeda, et spetsialiseerumata on raske saavutada mõjusaid tulemusi. Süstemaatiline teabe kogumine ja analüüs aitab tuvastada korruptsiooni tekitavaid ja kandvaid elemente ning koos teiste valitsusasus-

tustega ja ühiskondlike toimijatega on võimalik lõhustada korruptsiooni selle varases staadiumis.

Korruptsiooni täielik tõkestamine ei ole küll tõenäoline, kuid õiguskaitseasutused peavad iga korruptsioonisüütegu adekvaatselt kohtlema – kaalul on riigi usaldusväärsus ning väärtused oma kodanike silmis. Ainuüksi julgeolekualane ja õiguskaitsealine vastutegevus ei loo veel kandvat korruptsioonivastast pinnast seni, kuni ühiskond korruptsiooni avaliku võimu kuritarvitamisel hukka ei mõista. Oluline on korruptsiooniennetus ametiasutuse, ettevõtte ja üksikindiviidi tasandil. Kui korruptsiooniohtu tajutakse ja mõistetakse laiapõhjaselt ning kehtivad sisemised tõkestavad reeglid, siis on võimalik saavutada tunduvalt korruptsioonipuhtam ühiskond.

Eesti inimesed on väljendanud küllaltki suurt tundlikkust korruptsiooni suhtes, oleme korruptsiooni tajumise indeksites kõrgel kohal ning olukord korruptsiooni, eriti süsteemse korruptsiooni tõrjumisel paraneb. Paraku põhjuse rahuloluks võtavad muu hulgas ära 2017. a alustatud korruptsiooninimetlused meie suurimates kohalikes omavalitsustes – Tallinnas, Tartus ja Narvas.

Eesti positsioon on Transparency Internationali korruptsiooni tajumise indeksi järgi püsinud 180 riigi võrdluses viimaste aastate jooksul suhteliselt muutmatusena – 2017. aastal 21. koht, 2016. a 22. Põhjamaad on olnud alati indeksi tabeli eesotsas ning hea meel on selle üle, et ka meie lõunanaabrid on järjepidevalt parandanud oma positsiooni. Balti riigid peavad järjekindlalt pingutama, et muuta Läänemere piirkonda (v.a Venemaa) üheks korruptsioonivabamaks piirkonnaks nii Euroopas kui ka kogu maailmas.

Tippkorruptsiooni vastases võitluses on tähtis mõista otsuste ja õigusaktide kujunemise protsessi ja nende tagamaid. Lobimine on demokraatia osa, kui see toimub korruptsiooni välistavate kokkulepitut reeglite järgi. Mida varjatam ja laiema toimega on lobimine, mida läbipaistmatum on tulemus, seda enam on alust kontrollida lobimise tagamaid ja põhjuseid korruptiivsest aspektist. Ebakohasel lobitööl võivad olla nii altkäemaksu, toimingupiirangu rikkumise kui ka mõjuvõimuga kauplemise kuriteo koosseisu tunnused. Peame väga vajalikuks läbipaistvuse suurendamist, mis aitaks vähendada ja piirata varjatud ning ebakohast lobimist.

Tasub teada, et kriminaalõiguslikult on karistatav juba altkäemaksuna vara või muu soodustuse ametnikule lubamine ning sellega nõustumine, samuti sellise lubaduse ja nõustumise vahendamine. Üks viimaseid seesuguseid kohtulahendeid on Villu Reiljani kaasus, millest tuleb juttu allpool.

2017. a korruptsiooniga seotud kohtulahendid

Korrumpeerunud endine protokollijaoskonna spetsialist

Harju Maakohus mõistis süüdi endise kaitseväge teavitusosakonna protokollijaoskonna töötaja Kristjan Variku korduvas altkäemaksu võtmises. Samuti mõisteti süüdi ettevõtja Margo Tomingas altkäemaksu andmises.

Kristjan Variku teenistus- ja tööülesanneteks oli kaitseväge protokolliliste kohtumiste korraldamine ja tehniline ettevalmistamine, osalejatele ja külalistele transpordi korraldamine, sõidukite rentimine, trükiste ja meenete tellimine ning toitlustuse ja sellega seotud muude teenuste korraldamine. Samuti kuulus Variku ülesannete hulka tellitud teenuste ja kaupade eest Kaitseväge Peastaabile esitatud arvete tasumise korraldamine. Kristjan Varik tellis Kaitseväge Peastaabi protokolliteenistuse spetsialistina kokkuleppel ettevõtja Margo Tomingaga ettevõtetelt kaitseväge protokollilistele üritustele transporditeenuseid ja sõidukite renditeenuseid Kaitseväge Peastaabi protokollijaoskonna eelarvelistest vahenditest. Vastutasuna oma ametialase tegevuse eest võttis Varik Tomingalt sularaha ning tasuta kasutamiseks sõiduauto Lexus GS300 ja sõiduauto BMW X5. Peale selle organiseeris Varik fiktiivsete arvete esitamise, mille alusel võttis vahendaja arveldusarvelt sularaha ning andis selle Varikule edasi. Samuti võttis Varik ettevõtjalt altkäemaksu kaitsevägele trükiste ja meenete ning toitlustusteenuste tellimise eest.

Kristjan Varikule mõisteti karistuseks 1 aasta ja 6 kuud tingimisi vangistust katseajaga 1 aasta ja 6 kuud. Peale selle konfiskeeriti temalt 11 700 eurot altkäemaksuna saadud tulu ning 2 mobiiltelefoni. Margo Tomingas sai rahalise karistuse summas 15 000 eurot.

Luhtunud katsed riigikaitse ohvitseri korrumpeerida

Tartu Maakohtu otsusega karistati Sergei Vesselkovi altkäemaksu lubamise kuriteo eest rahalise karistusega 170 päevamäära ehk 1751 eurot. Vesselkov pakkus Võru linnas sularaha ja kinkekaarte kaitseväge 2. jalaväebrigaadi tagalapataljoni allüksuse ülemale vastutasuna selle eest, et kaitseväge esindaja kindlustaks raamlepingute täitmisel kaupade tellimise Vesselkovi esindatavalt Ilva Eesti OÜ-lt.

Tartu Maakohtu otsusega karistati Marek Laari altkäemaksu lubamise kuriteo eest 2 aasta tingimisi vangistusega 2 aasta pikkuse katseajaga. Laar pakkus Võru linnas sularaha Kaitseväe allüksuse ülemale vastutasuna selle eest, et Kaitseväe esindaja kindlustaks ehitustööde tellimise Laari esindatavalt MH Koduehitus OÜ-lt.

Kuigi altkäemaksuks pakutud summad, samuti sel viisil osta püütud otsuste rahaline väärtus olid tagasihoidlikud, peab Kaitsepolitsei amet kategooriliselt taunitavaks katseid kaitseväge ja kaitsepolitsei korruptiivselt kompromiteerida ning tunnustab altkäemaksu pakkumise saanud kaitseväge ja kaitsepolitsei adekvaatset reaktsiooni altkäemaksu pakkumistele.

Endise tollikorraldaja altkäemaksu korraldamine

Harju Maakohus mõistis süüdi endise Maksu- ja Tolliameti tollikorralduse osakonna Põhja liikuvkontrollitalituse juhtivinspektori Priit Roostfeldti korduvas altkäemaksu võtmises. Samuti mõisteti süüdi ettevõtja Valeri Kolesnik korduvas altkäemaksu andmises ja altkäemaksu vahendamises.

Roostfeldti ametiülesandeks oli tollikontroll ja järelevalve. Roostfeldt leppis Kolesnikuga kokku, et õli vedu Eesti Vabariiki organiseerivad isikud annavad Roostfeldtile iga õli vedanud sõiduki eest 300–1000 eurot vastutasuna selle eest, et Roostfeldt jätkaks täitmata oma ametikohustused ega kontrolliks õli vedu Poolast Eestisse. Selliselt oli võimalik vedada kaupa, mis ei vastanud saatedokumentidele, ning hoiduti kõrvale aktsiisimaksu kohustusest. Roostfeldt võttis Kolesniku kaasabil ja vahendusel 2013. jaanuarist aprillini vastu raha kogusummas vähemalt 10 000 eurot ametikohustuste täitmata jätmise eest. Roostfeldt nõudis Kolesniku vahendusel õlivedajatelt täiendavalt altkäemaksu 50 000–60 000 eurot.

Priit Roostfeldtile mõisteti karistuseks 1 aasta ja 8 kuud tingimisi vangistust katseajaga 2 aastat ja 6 kuud. Peale selle mõisteti Roostfeldtilt välja 10 000 eurot altkäemaksuna saadud tulu. Valeri Kolesnikule mõisteti karistuseks 2 aastat ja 6 kuud tingimisi vangistust katseajaga 2 aastat ja 2 kuud.

Salakütuse vedajad pakkusid tollikorraldajatele altkäemaksu

Pärnu Maakohus mõistis süüdi Läti kodaniku Zagris Ždanovsi ja Eesti kodaniku Artjom Santašovi kahes erinevas altkäemaksu pakkumise episoodis Maksu- ja Tolliameti tollikorralduse osakonna ametnikule.

Ždanovs tegi ametnikule ettepaneku, et viimane jätkaks täitmata oma ametikohustused ning tollikorralduse osakonna liikuvkontrollitalituse ametnikud ei kontrolliks Eestisse sisenevaid ja mööda Tallinn–Pärnu–Ikla maanteed liikuvaid salakütuse veokeid, mille tulemusena saaks segamatult Eesti territooriumile liikuda kütus riigile makse tasumata. Ametikohustuste täitmata jätmise eest lubas Ždanovs ametnikule iga nädal 5000 eurot altkäemaksu. Altkäemaksu lubamise eest mõisteti Ždanovsile karistuseks 1 aasta ja 6 kuud tingimisi vangistust 2-aastase katseajaga.

Artjom Santašov võttis telefoni teel ühendust Maksu- ja Tolliameti tollikorralduse osakonna ametnikuga ning andis teada, et saatis talle kargobussiga Pärnusse isikliku saadetisena mälupulga, millel oli ettepanek kohtumiseks arutamaks kauba probleemivaba liikumist maanteel. Kohtumisel ametnikuga andis Santašov üle sidepidamiseks SIM-kaardi ning paberi ettepanekuga, milles soovitakse, et ametnik jätkaks täitmata oma ametikohustused ning avaldaks ametialast infot, mille tulemusena saaks segamatult liikuda päevas Eesti territooriumile üks kütuseauto riigile makse tasumata. Santašov lubas ametnikule ametikohustuste täitmata jätmise eest 8000 eurot altkäemaksu. Altkäemaksu lubamise eest mõisteti Santašovile rahaline karistus 350 päevamäära summas 1750 eurot.

Narva arengut pidurdanud korruptsioonisüsteem

6. septembril 2017 jõustus 2010. a alustatud kriminaalasjas kohtuotsus, millega mõisteti konkurents- ja korruptsioonikuritegudes süüdi Narva endine abilinnapea Andrei Filippov, ettevõtjast Narva Linnavolikogu liige ja tolleaegne linnavalitsuse riigihanke konkursikomisjoni liige Fjodor Ovsjannikov ning Narva kohalikud ettevõtjad Sergei Hamitski ja Aleksandr Arsentjev ning Viktor Belsner. Ettevõtja Gennadi Fanfora oli kokkuleppemenetluse korras mõistetud süüdi 2012. a.

2010 – 2011 oli Narva linnas olukord, kus kohalikud ettevõtjad olid omavahel ära jaganud linnapoolse remont- ja ehitustööde turu. Ärimehed Ovsjannikov, Hamitski, Arsentjev, Belsner ja Fanfora olid 2010. a kokku leppinud, et edaspidi kooskõlastatakse Narva Linnavalitsuse poolt väljakuulutatavatel hankekonkurssidel osalevate ettevõtete ring, esitatavad hinnapakumused ja neile lisatavad eelarved/kululoendid. Kokkuleppega jagati kindlate hangete osas ära Narva linna munitsipaaltellimustega seotud ehitusturg ja otsustati iga kord ka vastava hankekonkursi võitja, kellega linn sõlmib hankelepingu. Filippov, kes töötas tollel ajal Narva abilinnapeana, aitas kaasa konkurents- ja kahjustavas leppes osalevate ettevõtjate jaoks sobivate hangete kavandamisele ning hanketingimuste kujundamisele: ta väljastas Hamitski kaudu enne hangete väljakuulutamist konkurents- ja kahjustavas leppes osalejatele hanke kohta konfidentsiaalset teavet (kavas olevate hankeobjektide nimekirja, eelarvemahud jms, mille abil said leppes osalejad kooskõlastada oma tegevust) ning andis hanget korraldavatele Narva Linnavalitsuse Linnvara- ja Majandusameti ametnikele korraldusi saata kutsed hangetes või konkurssidel osalemiseks vaid kindlale varem kokkulepitud ja kooskõlastatud ettevõtjate ringile. Kutsesaaajate ringi kontrollimisega tagati, et teatud hankekonkurssidel ei saaks osaleda kolmandad ettevõtted ning kõik vajalikud hanked jagataks omavahel.

Peale selle leppis Hamitski 2010. a oktoobri lõpus – novembri alguses Filippoviga kokku, et Hamitski korraldab Filippovi abikaasa korteri remondi olulise allahindlusega. See oli Hamitski kingitus Filippovile tema huvides tegutsemise eest. Samuti lepidi kokku, et Filippov saab vajaduse korral Hamitski vahendusel soodustusi ettevõtjatelt ja kauplustest ehitusmaterjali, kodutehnika ning sisustuskauba ostmisel. Filippov hoidis seesuguste vastuteenena lubatud otseste ja kaudsete soodustustega kokku umbes 35% esialgu töödele planeeritud summast.

Jõustunud kohtuotsuse järgi mõisteti Andrei Filippov süüdi KarS §-de 400 lg 2 p 3 ja 22 lg 3 ning 294 lg 1 järgi toimepandud kuritegudes ning talle mõisteti karistuseks 1 a 7 k 19p tingimisi vangistust katseajaga 2 aastat. Narva Linnavolikogu liige Fjodor Ovsjannikov mõisteti süüdi KarS § 400 lg 2 p 3 järgi ning karistuseks 1 a 1 k tingimisi vangistust katseajaga 2 aastat. Sergei Hamitski mõisteti süüdi KarS §-de 400 lg 2 p 3 ning 298 lg 1 järgi ning karistuseks 1 a 7 k tingimisi vangistust katseajaga 2 aastat. Aleksandr Arsentjev mõisteti süüdi KarS § 400 lg 2 p 3 järgi ning karistuseks 1 a 2 k tingimisi vangistust katseajaga 2 aastat. Viktor Belsner mõisteti süüdi KarS § 400 lg 1 ja lg 2 p 3 järgi ning karistuseks rahaline karistus summas 4860,80 eurot.

2012. a mõisteti kokkuleppemenetlusega Gennadi Fanfora süüdi KarS § 400 lg 1 ja KarS § 298' lg 1 järgi toimepandud kuritegudes ning talle mõisteti rahaline karistus summas 5018,10 eurot.

Aripäevas avaldatud fotol on kriminaalkorras karistatud Aleksandr Moissejev (vasakult esimene) ja Fjodor Ovsjannikov (vasakult teine). Pilt on tehtud aastate eest ühisel puhkuseleil, kus olid ka linnapea Tarmo Tammiste (paremal), Narva linnaga seotud ettevõtetes töötanud ja nõukogudesse kuulunud Andrus Tamm ning Narva Haigla juht Olev Silland (keskel). Foto: Erakogu

Endine tipp-poliitik vahendas altkäemaksu

Harju Maakohus mõistis kokkuleppemenetluses Villu Reiljani süüdi altkäemaksu vahendamises. Süüdistuse järgi kohtus Reiljan 15.12.2014 Tallinna linnapea Edgar Savisaarega viimase kabinetis ning vahendas oma tööandja Vello Kunmani soovi, et linnapea linnavalitsuse juhina korraldaks hoolimata ehitusloa tingimuste rikkumisest, et Tallinna Linnaplaneerimise Ameti ametnikud võimaldaksid jätkata eramu ehitustöödega Tallinnas Sihi tänav 108. Vastutasuks ametiseisundi kasutamise eest vahendas Reiljan lubadust toetada MTÜ-d Eesti Keskerakond 20 000 euroga. Villu Reiljanile mõisteti altkäemaksu vahendamise eest rahaline karistus 350 päevamäära summas 33 320 eurot.

349/1391 g
ПЕРВОЕ ГЛАВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ КГБ СССР

Секретно
Экз. № 10

**ОЧЕРКИ ИСТОРИИ
ПЕРВЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ
ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОРГАНОВ
КГБ СССР**

Сборник №2

Москва 1985

1600-85

07 05 146

AJALOOST: KGB VS. EESTI PAGULUS

ÜLEVAADE EESTI NSV KGB 1. OSAKONNA TÖÖST 1940.–60. AASTATEL

Eesti Vabariigi okupeerimise ja sellele järgnenud massirepressioonide elluviimisel mängisid võtmerolli NSV Liidu julgeolekuorganid. Inimsusvastased kuriteod, küüditamised, tsiviilisikute mõrvad ja vangistamised olid Nõukogude okupatsiooni algusaastail tšekistide peamiseks tööriistadeks Eesti sovetiseerimisel ja elanikkonna kontrolli all hoidmisel.

Hirmuühiskonna loomisel ja säilitamisel etendasid KGB organid tähtsat osa ka järgnenud kümnenditel, kuriteod ei lõppenud Stalini surmaga. Juba 1950. aastate lõpus sai hoo sisse dissidentide ehk teisitimõtlejate jälitamine ja karistamine. KGB erilise tähelepanu all olid Eesti elanike kontaktid lääneriikidega, eriti väliseesti kogukondadega Saksamaal, Rootsis, USAs jm.

Tänaseks on KGB repressiivset tegevust Eesti arhiivides säilinud materjalide baasil põhjalikult uuritud, avaldatud on arvukalt teadusuurimusi ja dokumendikogumikke. Ülekaalukam osa ilmunud kirjandusest on mõistagi pühendatud stalinistlikele massirepressioonidele, mis tuleneb nii suuremast ühiskondlikust huvist kui ka Eestis säilinud ja kasutatava allikmaterjali iseloomust. Aegumatute rahvusvaheliste kuritegude uurimist on korduvalt käsitletud ka Kaitsepolitseiameti varasemates aastaraamatutes.

KGB tegevuse kohta alates 1950. aastate teisest poolest on materjale Eesti arhiivides säilinud palju kordi vähem ning seetõttu tuleb eriti hinnata dokumente ja publikatsioone, mis sellele hilisemale perioodile valgust heidavad. Näiteks on Eesti Rahvusarhiivi sarjas „Ad Fontes“ ilmunud Eesti NSV KGB 2. ja 4. osakonna aruanded aastatest 1954–1958 (Rahvusarhiivi fond 131SM). Eesti NSV KGB 2. osakond oli vastuluureosakond, mis allus NSV Liidu KGB 2. Peavalitsusele. 4. osakonna töö sarnanes toona paljuski vastuluureosakonna tööga, jälgiti välisriikide luureagente, Saksa okupatsiooni kollaborante, asumiselt põgenenud inimesi jt. KGB agentuuri teemat on lähemalt käsitlenud ajaloolane Indrek Jürjo 1996. a ilmunud raamatus „Pagulus ja Nõukogude Eesti“ (kordustrükk 2014).

Välisluurega tegeles Eesti NSV KGB-s 1. osakond ja see oli allutatud vastavalt NSV Liidu KGB 1. Peavalit-

susele. Välisluureosakonna aruanded Eesti arhiivides tervikuna säilinud ei ole. Mõningase ülevaate 1. osakonna tööst annab Eesti Rahvusarhiivis säilitatav Eesti NSV KGB välisluure toimikute kollektsioon (fond

Hirmuühiskonna loomisel ja säilitamisel etendasid KGB organid tähtsat osa ka järgnenud kümnenditel, kuriteod ei lõppenud Stalini surmaga.

138SM), mis sisaldab dokumente aastatest 1924–1968. Omalaadse täiendusena sellele allikmaterjalile avaldame siinses aastaraamatus Eesti NSV KGB luureosakonna ajaloost jutustava artikli, mille autoriteks on märgitud KGB töötajad E. K. Gein⁹ ja A. K. Johanson¹⁰. Artikkel ilmus 1985. a Moskvas NSV Liidu KGB 1. Peavalitsuse instituudi trükises „NSV Liidu KGB territoriaalsete organite esimeste allüksuste ajaloo ülevaade. Kogumik nr 2. Leedu, Läti ja Eesti NSV esimeste (luure)allüksuste ajaloo ülevaade“ ning kandis märget „salajane“. Mõnda KGB ülevaates nimetatud isikut ja sündmust mainib ka Indrek Jürjo oma raamatus.

Pidades silmas KGB välisluuret puudutava avalikult kättesaadava allikmaterjali vähesust ja asjaolu, et tegemist on Eesti päritolu agentide värbamist ja tegutsemist kirjeldava KGB ülevaatega, väärib see ajalookirjutuse huvides kindlasti publitseerimist. Aastaraamatus on sellest ENSV KGB luureajaloo artiklist avaldatud olulisim ja huvipakkuvam osa, venekeelne terviklik originaaltekst on avaldatud kaitsepolitsei kodulehel. Tõlkes on teadlikult püütud säilitada KGB-le omast sõnavara. Alles on jäetud ka vene tekstis kasutatud agendinimede jutumärgid, mida eesti õigekirjareegli järgi ei peaks olema. See hõlbustab teksti lugemist, kuivõrd selles on palju ka inimeste tegelikke nimesid.

Oluline on mees pidada, et tegu on ENSV KGB 1. osakonna moodustamise 40. aastapäevale pühendatud ja selle algusaegu heroiseeriva traditsioonilise KGB käsitlusega. Selles viidatakse küll ENSV

⁹ Ernest Gein (Hein), sündinud 1923 Leningradis, hilisem Eesti NSV KGB 1. osakonna töötaja.

¹⁰ Albert Johanson, sündinud 1933 Venemaal Kostroma oblastis, ENSV KGB töötaja.

Kõigil nende protaariatesed, ahinegel
EESTIMAA KOMMUNISTLIKU
PARTEI
KESKKOMITEE

130 121
Пролетарии всех стран, соединяйтесь!
КОММУНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ
ЭСТОНИИ
ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ

Salajane — Секретно

74 / 21
4 февраля 1960 г.
ПОСТАНОВЛЕНИЕ

БЮРО ЦК, протокол № 74 § 21 от 4 февраля 1960 г.

О создании "Комитета связи с зарубеж-
ными эстонцами".
(П. Тугус, инж. Кларсон, Котин)

В целях разоблачения антисоветской деятельности и дезинформации, проводимой зарубежными реакционными эмигрантскими организациями и их главарями, а также укрепления связи с эстонцами-эмигрантами, проживающими в капиталистических странах, особенно с прогрессивно настроенными, лояльно относящимися к Советскому Союзу, бюро ЦК КП Эстонии ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1. Считать целесообразным создать в республике общественную организацию по развитию связей с зарубежными эстонцами — "Комитет связи с зарубежными эстонцами".

2. Возложить на "Комитет связи с зарубежными эстонцами" выполнение следующих задач:

а) всесторонняя информация зарубежных эстонцев (а через них и коренного населения тех стран, где эстонцы живут) о развитии хозяйства и культуры Советской Эстонии и других республик, входящих в состав СССР, а также о внутренней политике нашей страны.

Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee (EKP KK) büroo salajane otsus 04.02.1960 „Väliseestlastega sidemete arendamise komitee“ loomise kohta.

Välismaiste reaktsiooniliste emigrantlike organisatsioonide ja nende pealike poolt läbiviidava nõukogudevastase tegevuse ja desinformatsiooni paljastamiseks, samuti kapitalistlikes riikides elavate, eriti progressiivselt meelestatud ja NSV Liitu lojaalselt suhtuvate eestlaste-emigrantidega sidemete tugevdamiseks OTSUSTAB EKP KK büroo:

1. Pidada otstarbekaks luua vabariigis väliseestlastega sidemete arendamise ühiskondlik organisatsioon „Väliseestlastega sidemete arendamise komitee“.

Rahvusarhiiv

KGB 1. osakonna arhiivitoimikutele, kuid esitatud andmed on valikulised, et mitte paljastada agentide nimesid, töömeetodeid ja operatsioonide üksikasju. Kui keegi oskab siin toodud sündmustele midagi lisada või teab analoogseid juhtumeid, siis palume sellest Kaitsepolitseiametile teatada.

Eesti NSV julgeolekuorganite luureallüksuse ajaloost

/KGB dokumendi väljavõtte tõlke algus./

1941. aasta veebruaris moodustati Eesti NSV-s Riikliku Julgeoleku Rahvakomissariaat (NKGB), mille juhtideks said endine poliitsunnitöölaine põrandaalune kommunist Boris Hansu p Kumm ja tuntud Eesti revolutsionääri poeg Sergei Viktori p Kingissepp. Eesti NSV NKGB 05.03.1941 käsuga nr 001 loodi selle struktuuris luureosakond, mida juhtis kogenud tšekist S. M. Samovskii.

Osakonna koosseisus oli 10 tšekisti-luurajat. Selle karkassi moodustasid Leningradi NKGB valitsusest appi saadetud tšekistid-kommunistid. Parimaid seltsimehi lähetasid osakonda tööle ka Eesti tšekistid.

Olemasolevaid luurevõimalusi arvestades valis osakond peamiseks töötlusobjektiks ja -kanaliks mere-laevanduse. Lühikese ajaga loodi selle juurde töövõimeline välissõidumeremeeste võrk. Eriliselt paistis selles löigus silma osakonna vanemoperatiivvolinik Ferdinand Otto p Schmitte.

Selle Eesti luuraja saatust on märkimisväärne. Ta sündis 1914. aastal sepa peres. 19-aastaselt hakkas merd sõitma Eesti kompaniide alustel. 1937. aastal laeva viibimisel Leningradis sai teada väljasõiduvõimalusest Hispaaniasse. Prantsusmaal lahkus laevast, jõudis Pariisi ja seejärel ka Hispaaniasse, kus sõdis rahvusvahelises brigaadis vabariiklaste ridades. 1939. aastal naasis Prantsusmaa kaudu kodumaale ja sattus koonduslaagrisse. Eestisse jõudis alles pärast Nõukogude võimu taastamist. 1940. aasta detsembris alustas tööd riikliku julgeoleku organites. 1941. aastal võtsid töökaaslastes F. O. Schmitte ÜK(b)P liikmekandidaadiks. Tänu energiale ja distsiplineeritusele, suurele elukogemusele ja meremehe psühholoogia tundmisele õnnestus F. O. Schmittel sõjaeelsel perioodil anda suur panus Eesti julgeolekuorganite agentuurvõrgu loomisesse¹¹.

Fašistliku Saksamaa kallaletung NSV Liidule ei võimaldanud loodud osakonnal tõeliselt ja laiemalt luuretööd käivitada.

1941. aasta augustis osales enamik Eesti tšekiste vahetult võitluses Tallinnasse tungivate Saksa fašistlike vägedega. Peaaegu pool vabariigi partei- ja tšekistide koosseisust hukkus võitluses vaenlasega. Kangelastena langesid ka Eesti tšekistid-luurajad I. V. Litševski, F. O. Schmitte, V. E. Rooni, P. G. Kantemirov, V. V. Markov¹², V. I. Šuneiko, I. I. Mirošnitšenko, I. A. Lanskih, A. A. Borzov.

Sõjaaastatel tegeles Eesti-suunalise luurega 1943. aastal Leningradi blokaadis taasloodud Eesti NSV NKGB 4. osakond. Osakonda juhtis kogenud tšekist, endine partisanisalga komandör Kortšagin. 1943–1944 valmistasid Eesti tšekistid ette ja saatsid vaenlase tagalasse üle 100 agendi, kes koondati erinevatesse diversiooni-luuregruppidesse.

1944. aasta sügisel, pärast Eesti vabastamist fašismist, langes tšekistide õlgadele hitlerlaste jäetud agentuuri avastamine ja likvideerimine, vaenlase käsilaste tagaotsimine, aga ka Baltikumi natsionalistliku põrandaaluse banditismiga peetav võitlus.

Kui keegi oskab siin toodud sündmustele midagi lisada või teab analoogseid juhtumeid, siis palume sellest Kaitsepolitseiametile teatada.

Banditismist kujunes kodanlik-natsionalistliku elemendi Nõukogude võimu vastase võitluse teravaim vorm. Bandiitliku põrandaaluse organisaatoriteks ja õhutajateks olid USA, Inglismaa ja Rootsi eriteenistused, kes saatsid vabariiki relvastust, raha, sidevahendeid, spionaaži-diversioonivarustust.

Kõik vabariigi tšekistlikud jõud paisati võitlusesse bandiitliku põrandaalusega. Just seepärast hakkas 1945. aasta mais vabariigi julgeolekuorganite süsteemis loodud 1. osakond luureallüksusena tööle alles 1950. aastal.

Oma panuse kodanlik-natsionalistliku bandiitliku põrandaaluse hävitamisse andsid ka tšekistid-luurajad. Banditismiga võitlemise spetsiaalset allüksust juhtis D. D. Taevere¹³, olles samal ajal ka 1. osakonna ülem. Isiklikult osales bandiitide likvideerimisel ja operatiivsete raadiomängude käigus vaenlase emisariide vabariiki toomisel tulevane 1. osakonna ülem E. I. Vertmann¹⁴. Tšekist-luuraja E. R. Simson¹⁵ imbus koos kahe hävitusagendiga bandesse. Bandiitliku

11 Vt Schmitte lühiisloost: Valdur Ohmann. Hispaania kodusõjas (1936–1939) osalenud eestlaste arv. – Tuna 1/2017, lk 97.

12 Vladimir Markov, s 1912 Leningradis, Siseasjade Rahvakomissariaadi (NKVD) Leningradi oblastivalitsuse uurimisüksuse uurija, 1940–1941 ENSV NKVD uurimisüksuse ülem abi ja ülem asetäitja.

13 Dmitri Taevere, s 1905 Peterburis, 1947–1948 ENSV Riikliku Julgeoleku Ministreeriumi (MGB) 1. osakonna ja 1948–1950 2-N osakonna ülem, seejärel suunati tööle Moskvasse.

14 Elmar Vertman, s 1923 Leningradis, ENSV MGB töötaja, 1955–1958 „väliskomanderingus“ Rootsis, 1958–1960 ENSV KGB 1. osakonna ülem asetäitja ja 1962–1963 ülem, KGB väitel hukkus eriülesande täitmisel Saksamaal.

15 Ernst Simson, s 1915, ENSV MGB operatiivtöötaja, 1945–1949 kattealusel tööl NSV Liidu saatkonnas Stockholmis Rootsis, 1954. a ENSV KGB 1. osakonna ülem asetäitja.

põrandaaluse kanalite abil viidi Inglismaale riikliku julgeoleku töötajad ja agendid. Tagasi tulid nad juba Inglise luurekeskustes õppinuina koos tehnika, relvade, šifrite, sidekontaktide, saatjatest radistide ja emis-saridega.

/.../

1950. aasta mais anti 1. osakonnale ülesanne käivitada lühikese ajaga operatiivtöö, et selgitada välja ja tõkestada välisriikide eriteenistuste ja eesti natsionalistide nõukogudevastaste välismaa keskuste õonestustegevus. Osakonna peamiseks töölusobjektiks sai peaaegu 80 riiki laialipaisatud mitmetuhandeline eesti emigratsioon, mis koosnes peamiselt isikutest, kes olid minevikus seotud kodanlik-natsionalistliku riigikorraga või Saksa fašistlike okupantidega. Paljuloomelised emigrantlikud organisatsioonid, liidud ja erinevad ühingud ei piirdunud vaid aktiivse Nõukogude Eesti vastase õonestustegevusega, vaid neid kasutasid laialdaselt ära ka välisriikide luured, et organiseerida ja läbi viia Nõukogude Liidu vastast spionaaži-diversiooni.

1. osakonna tööd raskendas see, et ei olnud välismaal töötamiseks vajalikku usaldusväärset agentuuri, puudusid selle välismaale viimise kanalid. Samal ajal puudus 1. osakonnal ka luuretöö kogemusega välismaal töötanud kaader, kel oleks vastase eriteenistusse imbumise töökogemus. Siiski tänu osakonna ülemate M. V. Goopi ja E. R. Simsoni¹⁶ energiale käivitati osakonna töö suhteliselt kiiresti ja saavutati positiivseid tulemusi.

Kuna värbamine ja agentuuri välismaal luuretöökse ettevalmistamine on raske ja pikaajaline protsess, ot-sustas osakond töö käivitamiseks algul valida julgeolekuorganite vastuluureallüksuste tegevagentuurist võimekamaid ja kvalifitseeritumaid agente. Selline teguviis oli toona õigustatud, sest võimaldas kiiremini käivitada töö tungimiseks vastase eriteenistustesse. Nii sattusid 1. osakonna töötajate võrgustikku end hiljem heast küljest näidanud agendid „Maiski“¹⁷, „Skvortsov“, samuti „Belkin“, „Viktoria“ ja teised.

„Maiski“ – juudi kaupmehe poeg, sündinud 1917. aastal Eestis, agronoom-ökonomist. Õpingute ajal juudi gümnaasiumis ja Tartu Ülikoolis oli organi-satsiooni Sionistid-Revisionistid liige, sionistliku korporatsiooni Hasmea esimees, omas laialdasi sidemeid Baltikumi, Euroopa riikide ja Iisraeli silmapaistvate sionistlike tegelaste hulgas. Sõja ajal töötas erinevates asutustes ja ametkondades Nõukogude tagalas. Koostööle riikliku julgeoleku organitega värvati 1946. aastal iseloomustusega kohusetundlik agent.

Andis hinnalist teavet sionistlike organisatsioonide tegevuse kohta Eestis ja välismaal. Tema materjalid paistsid silma objektiivsusega, töölusaluste objektide tegevuse sügava analüüsiga. Oli mehine ja tahtejõuline inimene, ilmutas ülesannete täitmisel mõistlikku initsiatiivi. Võttes arvesse neid isikuomadusi ja sugulussidemeid ning mõjukaid tutvusi Soomes, Iisraelis jt kapitalistlikes riikides, valiti ta Iisraelisse väljaviimise kandidaadiks.

Pärast ettevalmistust viidi „Maiski“ 1952. aasta alguses Soome kaudu Tel-Avivi. Sattudes Iisraeli vastu-luure tugevdatud vaatluse alla, pidas ta edukalt vastu mitmekordsed ametlikud ja mitteametlikud kontrol-lid ning legaliseerus tema legendi uskunud vastuluure ülema Manori abiga, saades tööle põllumajandusmi-nisteeriumisse. Varsti hakkas „Maiski“ tegutsema vas-tavalt plaanile, mis töötati välja tema ettevalmistuse ja väljaviimise ajal. Ta võitis lõplikult Manori usalduse, kes tutvustas teda Iisraeli luureülemale K. Karmilile.

Töötades NSV Liidu julgeolekuorganite Tel-Avivi residentuuri juhatusel, hankis „Maiski“ väärtuslikke materjale Moskvast diplomaatilise katte all töötavatest Iisraeli luurajatest, kellest kaks saadeti NSV Liidust välja, edastas Nõukogude luurele muid operatiivse ise-loomuga materjale.

„Maiski“ hea reputatsioon Iisraeli luures aitas tal saada häid positsioone parteides Betar ja Herut ning tutvuda nende juhtkonnaga, sh M. Beginiga¹⁸. „Mais-kil“ laekus Keskusele regulaarselt teavet tema poolt töödeldavate sionistlike organisatsioonide kohta, Iis-raeli partei- ja riigitegelaste üksikasjalikke iseloomus-tusi, Iisraeli luure nõukogudevastastest õonestustege-vusest.

1955. aasta suveks saavutas agent täiendavad luu-revõimalused – talle lähenesid USA saatkonna atašee LKA töötaja Zagorski ja tema järglane Sutterlan. Kuid sel ajal võttis Keskus vastu otsuse ta tagasi NSV Lii-tu kutsuda: tekkis reaalne oht, et Iisraeli vastuluure, analüüsides kahe Moskvast sissekukkunud töötaja väl-jasaatmist, leiab seose „Maiskiga“.

Olles Iisraelis viibitud perioodil teinud palju kasu-likku Nõukogude luurele, tuli „Maiski“ Eestisse taga-si. Agendi edukas töö keerulises agentuur-operatiivses olukorras osutus võimalikuks tänu heale ettevalmis-tusele tööks välismaal. Agendi legendiga varustamist, Soome väljaviimise kanali leidmist ja väljaviimise operatsiooni ennast juhtis 1. osakonna ülem M. V. Filimonov¹⁹. Operatiivselt ja lodusalt juhtis „Maiski“ tööd Iisraelis Tel-Avivi residentuur.

/.../

¹⁶ Tekstis ekslikult E. G. Simson.

¹⁷ Tuvastatud kui Leon Blumenfeld 1917–1968, pärast tagasitulekut 1956. a kevadel töötas kuni surmani ENSV Plaanikomitees.

¹⁸ Menahem Begin 1913–1992, Iisraeli poliitik ja peaminister 1977–1983.

¹⁹ Mihhail Filimonov, s 1914 Jaroslavli oblastis, ENSV KGB 1. osakonna ülem 1954–1955.

KODUMAA

Jää kaarma, Kulevise kange rannus
ja seta lauljuna, ma kodumaa!

VALISMAAGA SÕPRUSE JA KULTUURISIDEMETE ARENDAMISE EESTI ÜHINGU VILJAANNE

14 (72)

III aastakäik

Aprill 1960

Hind 20 kop.

Meie ajastul võivad võidule pääseda ja peavad võidule pääsema rahu ja õnn!

NSV LIIT JA PRANTSUSMAA: kõik reguleerimata rahvusvahelised
tõusimused tuleb lahendada jõudu rakendamata, rahupüüdlite vahenditega

Lüüdi Ministrite Nõukogu esimehe N. S.
Kõvi riiklik visiti Prantsuse Vabariiki on
jõudnud. Mõlemad pooled hindavad selle
misi edukaks. Kogu maailma, nii sotsialismi-
ku ka rõhuga osa kapitalistlike riikide
dus tõstatas esile selli.

NEVUSE EDASISELE LÕDVENDAMISELE
RAHU TUGEVDAMISELE
MAAILMAS

HOMELAND

Supplement to the **KODUMAA** weekly

No 1 WEDNESDAY
JANUARY 9

1985-85

DEAR READER!

What you are holding in
your hands is the first English-
language supplement to the
"Kodumaa" ("Homeland")
newspaper. From now on,
every issue of "Kodumaa"
will be accompanied by
"Homeland" summarizing the
main articles of the weekly.

Our readers abroad have
long been waiting for an
English supplement to "Ko-
dumaa" to be launched. No
wonder — lots of Estonian
families living abroad have
relatives and acquaintances
whose knowledge of Estonian
is scarce but who, neverthe-
less, would like to have a
better idea of what the life
in their native country is like.
"Homeland" will try to help
them in this respect. It will
contain news and acquaintances
whose knowledge of Estonian
is scarce but who, neverthe-
less, would like to have a
better idea of what the life
in their native country is like.

Long ago, the spires of Tallin
ved as landmarks for the merch
town within a circular defens
Town Hall Square to n. The
new and old altered their

Today, the centuries-old
Long ago, the spires of Tallin
ved as landmarks for the merch
town within a circular defens
Town Hall Square to n. The
new and old altered their

Loodi Väliseestlastega Sidemete Arendamise Komitee

Ajalehes «Kodumaa» ning ra-
dios avaldati hiljuti grupi Rootsis
elavate eestlaste kiri selle kohta,
et tuleks asutada ühing, mis ai-
taks väliseestlastel tihendada
kontakti kodumaaga. Väliseest-
laste algatuse üle ajakirjanduses
mõtteid vahetades tehti ettepanek
luua ka Eesti NSV-s organisatsi-
oon, mis aitaks omalt poolt
kaasa sidemete arendamise-
le ja tugevdamisele välis-
eestlastega. See ettepanek leidis
meie vabariigi avalikkuses laial-

dast vastukaja. Avalikkuse esin-
dajate ettepanekuid ning soove
arvestades kutsuti Tallinnas 2.
aprillil kokku initsiatiivgrupp,
kes arutas oma koosolekul vä-
liseestlastega sidemete arenda-
misorganisatsiooni loomist. Init-
siatiivgrupp kiitis taolise orga-
nisatsiooni loomise mõtte heaks
ning otsustas korraldada vaba-
riigi ettevõtete, asutuste ja or-
ganisatsioonide esindajate koos-

(Järg 2. lk.)

Kodumaa oli aastatel 1958–1991 nädalaleht, mis ilmus Väliseestlastega Kultuurisidemete Arendamise Ühingu ning Välismaaga Sõpruse ja Kultuurisidemete Arendamise Eesti Ühingu väljaandmisel Tallinnas.

Selles väliseestlaste seas Nõukogude propaganda levitamiseks mõeldud lehes, millel aastast 1985 ilmus ka ingliskeelne lisa Homeland, avaldati artikkel, kus teatatakse VEKSA asutamisest. Tekstist selgub, et initsiatiiv tuli grupilt Rootsis elavalt eestlastelt, Eestis arvestati avalikkuse soove. Tegelikult oli tegu KGB väljamõeldisega – VEKSA loodi partei salajase otsusega.

1955. aastal saadeti Rootsi ülesandega tungida sügavale eesti natsionalistlikesse organisatsioonidesse agent „Skvortsov“.²⁰ Kaheksa riigis viibitud aasta jooksul „Skvortsov“ mitte ainult ei omandanud laia tuntust ja autoriteeti natsionalistlikes ringkondades, vaid tõusis rahvusvaheliste sidemetega suureks teadlaseks, Ameerika infoagentuuri mõjukaks, laiade luurevõimalustega kaastöötajaks.

Kodanliku Eesti diplomaadi poeg „Skvortsov“ saadeti koos ema ja õega 1941. aasta juunis eriasumisele Kirovi oblastisse, kus kiitusega lõpetas pedagoogilise instituudi. 1944. aastal, sealsamas Kirovis, värvati ta riikliku julgeoleku organite poolt eesti natsionalistide töötlemiseks. 1949. aastal naasis „Skvortsov“ Tallinnasse ja töötades vene keele õpetajana koolis, taastas sidemed endiste välisministeeriumi ametnike ja kohaliku intelligentsiga. Tema töö natsionalistlikult meelestatud isikute alal pälvis organite positiivse hinnangu.

„Skvortsov“ ilmutas ennast kvalifitseeritud, poliitiliselt haritud ja kohusetundliku kaastöötajana, osates meisterlikult võita töölusobjektide usalduse, ilmutades mõistlikku initsiatiivi ja hädavajalikku valvsust. Pärast põhjalikku ettevalmistust viidi „Skvortsov“ 1955. aasta sügisel Soome kaudu Rootsi. Läbides edukalt Rootsi politseikontrolli, asus tööle Ameerika infoagentuuri Associated Press jaoskonda.

Aastaga lõpetas „Skvortsov“ Stockholmi ülikooli, 1960. aastal sai teadlase kutse. Peatamata tööd agentuuris, viljeleb ta teaduslikku uurimistegevust, peab loenguid.

„Skvortsovi“ positsioonide tugevnedes tõuseb emigrantlike organisatsioonide huvi tema vastu. Nad kaasavad ta ühiskondlikule tööle, valivad ühe juhtiva organisatsiooni Eestlaste Esindus Rootsis juhtkonda. Ta teeb koostööd emigrantliku pressiga, esineb ettekannete, loengutega.

1961. aasta kevadel tuuakse „Skvortsov“ NSV Liitu edasiseks instrueerimiseks ja töötulemustest kokkuvõtete tegemiseks. Rootsi naastes jätkab „Skvortsov“ oma positsioonide tugevdamist emigrantlikes ringkondades, hankides samas andmeid natsionalistide õonestustöö, tema poolt tuvastatud eesti emigrantidest Rootsi, Ameerika ja Inglise agentide, riigi ja emigrantlike organisatsioonide olukorra kohta.

„Skvortsovi“ tegevus ei saanud aga märkamata jääda Ameerika luurele. Ameeriklased, seades eesmärgiks värvata ta oma agendiks, viisid koos Rootsi eriteenistustega ellu mitmeid kombinatsioone, eesmärgiga kallutada ta koostööle. 1962. aasta alguses viis LKA²¹

ta näilisel ettekäändel USA-sse, kus ta sattus USA eriteenistuste tugevdatud läbitöötamise alla. Eesmärgiga saada nõusolek koostööks, kasutati tema peal kogu psühholoogilise mõjutamise kompleksi, sealhulgas šantaaži ja ähvardused, veenmine ja lubadused. Eesmärki saavutamata olid ameeriklased sunnitud „Skvortsovil“ lubama naasta Rootsi, kus tema vastu organiseeriti ulatuslik laimu- ja hirmutuskampaania. Arvestades agendi ümber kujunenud olukorda otsustati „Skvortsov“ kodumaale tagasi tuua.

Täites peaaegu kaheksa aasta jooksul välismaal Nõukogude luure ülesandeid, töötles „Skvortsov“ talle omase järjekindlusega nõukogudevastaseid emigrantlikke keskusi ja nende pealikke. Peidikute ja postikanalite, raadio, aga ka isiklike kohtumiste teel Nõukogude luurajatega laekus temalt regulaarselt usaldusväärne ja tähtis luureinfo. Tema materjalide põhjal viidi ellu mitmed vastuluurelise iseloomuga meetmed, muu hulgas hoiti ära provokatsioon Helsingi rahvusvahelisel noorsoofestivalil.

Vähem edukalt kulges agentide „Belkini“ ja „Viktorია“ töö.

„Belkin“²² – eestlane, kaotas varakult vanemad, kasvas baltisaksa perekonnas, valdas täiuslikult saksa ja vene keelt. 1930. aastate algul sõitis Euroopasse töötasingutele. Peatus Belgias ja sõitis ligi viis aastat laevadel madrusena, kütjana ja kokana. Mõnda aega töötas Prantsusmaal. 1939. aasta suvel naasis Eestisse ja 1941. aasta talvel sõitis baltisakslasena Saksamaale. Sõja puhkemise järel võeti ta tööle Saksa sõjalisel ehitusorganisatsiooni Todt ja siis ühingusse Ost-Faser, mis vedas okupeeritud oblastitest välja põllumajandussaadusi. 1943. aastal on ta Kurskis. Saksa vägede taganemisel „Belkin“ deserteerib ja tuleb Eestisse. 1943. a sügisel ta arreteeritakse ja pannakse vangi, kuid vabaneb mõned päevad enne Tallinna vabastamist Nõukogude vägede poolt ettekirjutusega sõita Danzigisse ja ilmuda sealsete võimude käsutusse. „Belkin“ Danzigisse ei sõitnud ja varjas end Tallinnas tuttavate juures.

1944. aasta lõpus värvati ta riikliku julgeoleku organite poolt. 1945. aastal realiseeriti tema info alusel ja tema isiklikul osalusel agentuurtoimik „Pereprava“, mille alusel arreteeriti 53 figuranti, nende hulgas Abwehri ja USA agent Vuks²³. „Belkinit“ iseloomustati kui töövõimekat, ettevõtlikku, leidlikku ja julget salajast kaastöötajat.

„Belkini“ isiklikud ja ametialased omadused, laiad sidemed Saksamaa Liitvabariigi (SLV, Lääne-Saksamaa) ja Rootsi eesti natsionalistide ja baltisakslaste hulgas, kellega paljudest oli lähedastes suhetes, ka

²⁰ Tuvastatud kui keeleteadlane Juhan Tuldava 1922–2003. Rootsis elamise ajal kasutas nime Arthur Haman. Tema algne nimi oli Arthur Juhan Haman, mille vanemad enne sõda eestistasid.

²¹ LKA – Luure Keskagentuur, inglise lühendiga CIA.

²² Tuvastatud kui Kristjan (Christian) Beick, sündinud 1901 Tartus.

²³ Aleksander Vuks 1909–1970, arreteeriti 12.04.1949.

Ajaloo "ilu". Sovetidel oli komme ajalugu ilustada, mis aga teadaolevalt kunagi midagi ilusamaks ei muutnud. Kurioosselt retušeeritud fotol rühm USA eestlasi 1960. a Eesti NSV üldlaulupeo ajal Tallinnas Toompealt linna vaatamas. Paremal VEKSA presiidiumi aseesimees Raoul Viies.

Foto: Rahvusarhiivi filmiarhiiv

ga riikliku julgeoleku organitega. Kõik see koosmõjus viiski halvale tulemusele pärast tema saabumist USA-sse.

Tähelepanuväärne ja õpetlik oli 1961. aastal agentidest abielupaari „Alfredi“ ja „Herta“ SLV-sse viimise operatsioon repatrieerumiskanali kaudu²⁹. Nende agentidega töötades puutusid Eesti luurajad praktikas esmakordselt kokku BND-ga (SLV föderaalne luureteenistus) ja said infot selle mõnedest töömeetoditest ja taktikast.

„Alfred“ – baltisakslane, kes sõitis Hitleri kutsel 1941. aastal koos isa ja õega Tallinnast Saksamaale, õppis seal gümnaasiumis, teenis 1944. aastal Saksa õhukaitses, sattus ameeriklaste kätte vangi. Pärast NSV Liitu repatrieerumist teenis tööpataljonis, oli eeskujulik ja kohusetundlik sõdur, astus komсомoli ja sai juhtkonnalt korduvalt kiita. Pärast demobiliseerumist lõpetas ehitustehnikumi, töötas ühes Tallinna ehitusvalitsuses töödejuhatajana. 1955. aastal värvati riikliku julgeoleku organite poolt.

„Alfred“ nõustus meeleldi koostööga Nõukogude luurega. SLV-sse viimise ettevalmistusperioodil ilmutas püüdlikkust ja huvi eelseisvaks tööks rasketes tingimustes. „Alfredi“ väljaviimisega seotud operatiivplaanid muutusid tema abiellumise tõttu 1958. aastal eestlase „Hertaga“, keda ta tahtis endaga kaasa võtta. „Herta“ – kommunistlik noor ja siis NLKP liige töötas algklasside õpetajana, oli pioneerijuht. „Herta“ värvati 1961. aastal kui „Alfredi“ paariline ja sai vastava ettevalmistuse. Paar viidi samal 1961. aastal repatrieerumiskanali kaudu SLV-sse.

Seadnud ennast uues kohas sisse, löid agendid regulaarse side Keskusega. Varsti nad teatasid, et astusid kohalike emigrantlike organisatsioonide liikmeks ja loovad vajalikke sidemeid. 1962. aasta juunis laekus neilt teade, et BND värbas nad ja valmistub „Hertat“ Tallinna saatma. Agendid hoiatasid, et nad viibivad jälgimise all ja nende kirjavahetust kontrollitakse.

1963. aasta kevadel tuli „Herta“ turistina 10 päevaks NSV Liitu. Ta koostas kokkuvõtte nende legaliseerimisest SLV-s, eesti emigrantidega ja baltisakslastega loodud sidemetest, nende küsitlemisest ameeriklaste poolt ja Lääne-Saksamaa luure poolsest värbamisest. „Herta“ kandis ette, et BND töötaja, kes nimetas end Mülleriks, palus tal värvata oma ema.

Riikliku julgeoleku organite kontrolli all täitis „Herta“ Mülleri ülesande. Ta värbas ema³⁰ ja varustas ta lihtsa koodiga, mille abil ema pidi kirjades tütrele saatma Lääne-Saksamaa luure huvitavaid andmeid.

„Herta“ rääkis emale, kuidas ja mida on vaja teha ja millest teatada. SLV-sse naasnuna teatas ta, et kõik läks hästi: Müller on rahul ja koostab talle uut ülesannet.

Teist korda tuli „Herta“ NSV Liitu eraviisiga kuuks ajaks. Ta saabus mitmete Mülleri luureülesannetega, sh värbamisülesannetega. „Herta“ pidi kinnistama ema värbamist. Samuti oli talle antud ülesanne värvata oma onu.

Operatiivkaalutlustel otsustati onu värbamisest loobuda, tema asemel söödeti „Hertale“ ette tema sõbranna – ühe Tallinna kooli õpetajanna „Katrin“. „Herta“ andis värvatud „Katrinile“ lihtsa koodi ja õpetas selle kasutamist. BND pidas üle aasta „Herta“ kaudu kontakti „Katriniga“, kellelt sai ENSV KGB 1. osakonna poolt koostatud desinformatsiooni.

Toodud värbamiste näited on tähelepanuväärsed selle poolest, et kogu nendega soetatud agentuur ammutati reeglina Nõukogude võimu vastu vaenulikult meelestatud keskkonnast. Tšekistidelt-luurajatelt nõudis nende inimeste ümberkasvatamine, neist kindlate, ustavate ja töövõimeliste julgeolekuorganite agentide vormimine suuri oskusi ja visadust. Nendega töötamisel tehtud vigadest ja puudustest õppisid professionaalset meisterlikkust ENSV KGB 1. osakonna töötajad.

Välismaale viidud uue agentuuri kõrval ei jätnud 1. osakond tähelepanuta operatiivset tagalat, mille olid loonud sõjas hukkunud esimesed Nõukogude Eesti tšekistid-luurajad. Vaevarikka tööga tuvastati rida välismaal elavaid sõjaeelseid agente. Võeti tarvitusele abinõud nendega sideme loomiseks.

Üks sellistest oli agent „Miss“. Temaga töötasid põhiliselt osakonna ülem M. V. Filimonov ja värbaja-agent „Start“.³¹

„Miss“ – talupoja tütar, lõpetas gümnaasiumi, rahu- puudusel ülikooli ei astunud. Püsiva töö otsinguil oli maakonnateatri näitleja, müüja ja lõpuks ettekandja. Valdas saksa ja inglise keelt.

Riikliku julgeoleku organite huvi äratas „Miss“ oma sidemete tõttu kodanliku Eesti sõjaväe peastabi 2. osakonna ohvitseridega, kellest üks oli ta armuke. „Missile“ juhtis tähelepanu tema vend agent „Start“.

„Miss“ värvati enne sõda ja teda hakati ette valmistama illegaalseks saatmiseks Rootsi, kuhu põgenesid tema tuttavad – endised Eesti sõjaväelased ja kodanlikud tegelased. 1941. aasta kevadeks olid talle koostatud ülesanne ja sidepidamise tingimused Rootsis, määratud parool. Enne sõda „Missi“ Rootsi viia ei jõutud ja ta jäi okupeeritud Eestisse.

²⁹ Tuvastatud kui Bruno Reinthal, s 1927 ja Maret Reinthal (Ulm) s 1934

³⁰ Tuvastatud kui Emma Ulm, s 1907

³¹ Tuvastatud kui Helene Lorents (Lorentz), s 1912 ja tema vend Elmar Martin 1909–1982, tunnustatud spordimassöör.

1950. aastal saadi „Stardilt“ teada, et „Miss“ elab ühes SLV kuurortlinnas. Spordidelegatsiooniga SLV-sse sõitnud „Start“ võttis „Missiga“ ühendust ja leppis kokku kohtumise Šveitsis. Kohtumine toimus 1954. aastal Bernis, kuhu koos „Stardiga“ sõitis ka M. V. Filimonov. Värbamisvestluse tulemusena nõustus „Miss“ uuendama oma koostööd Nõukogude luurega. Temalt saadi luuret huvitavat üksikasjalist informatsiooni, tema kontaktide nimekiri ja iseloomustused.

„Miss“ oli mitu aastat residentuuri töötajatega kontaktis. Temaga töötamine katkes, kui ta kolis elama Hamburgi ja tema luurevõimalused kadusid.

Meenutamist väärrib ka 1. osakonna töö agendiga „Rom“, kes värvati 1946. aastal julgeolekuorganite Stockholmi residentuuri abil ideelis-poliitilisel alusel.

„Rom“³² – eestlane, 1907. aastal sündinud, lõpetas Tartu Ülikooli. 1930. aastatel peeti valitsusvastaste ütleliste pärast politsei poolt kinni. Hitlerlaste okupatsiooni ajal töötas ehitusfirmades. Spekuleerimise tõttu ähvardas teda vanglakaristus. 1943. aasta suvel, kartes arreteerimist, põgeneb „Rom“ naise ja lastega Soome, kust 1945. aastal suundub Rootsi, kus ta ka värvati. „Rom“ osutus kohusetruuks ja võimekaks agendiks, andis Nõukogude luurele palju hinnalisi materjale Rootsis elavate Eesti natsionalistide õnnestustegevuse ja nende illegaalsete sidekanalite kohta natsionalistliku põrandaalusega Eestis. „Romi“ info aitas Eesti tšekistidel tabada kolm inglise agenti eesotsas natsionalistide emissari Vahtrasega³³.

„Rom“ töötas edukalt kuni 1949. aastani, mil Rootsi võimud ta „Nõukogude luurega sidepidamise eest“ arreteerisid. Kuid kohus ei suutnud tema spioonitegevust tõestada ja ta sai 4 kuud vangistust „emigrantide andmete kogumise eest“. Pärast vabanemist tuli „Rom“ tagasi Eestisse ja jätkas edukalt koostööd riikliku julgeoleku organitega.

Suure osa 1. osakonna tööst moodustasid meresõidu kui olulise kanali töötlused. Merepiir, Rootsi ja Soome lähedus andis võimaluse agentuuri illegaalseks saatmiseks kapitalistlikesse riikidesse eesmärgiga viia see emigrantlikesse keskustesse ja vaenlase eriteenistustesse. Algetapil ebaõnnestusid mitmed selle kanali juurutamise operatsioonid. Muu hulgas ei õnnestunud luua pidevalt toimivat Soome saatmise kanalit („Zaliv“) värvatud kalurite „Tõnis“ ja „Luup“ abil. Ebaõnnestus ka operatsiooni arendamine agendi „Turbin“ abiga³⁴.

Vaatamata esimestele ebaõnnestumistele, suutis osakond siiski võtta merekanali aktiivsele kasutusele sidepidamiseks piiritaguse agentuuriga Skandiinaavia ja muu Euroopa sadamalinnades, esmajoones Rootsis, SLV-s ja Inglismaal. Merekanali kaudu õnnestus viia agentuur operatiivabinõude teostamiseks ka Nõukogude kodanikele külastamiseks suletud piirkondadesse.

Merekanali eduka kasutuse näiteks on töö agendiga „Vään“.³⁵

„Vään“ – 13.-14. sajandi nende Rootsi ümberasujate järeltulija, kes moodustasid Loode-Eesti rannikul väikese rootsi koloonia. Ta sündis rootsi koloonias tuntud rahvavalgustaja peres. Kuni 1935. aastani õppis Tartu ja Uppsala (Rootsi) ülikoolis filoloogiat, õigusteadust ja teoloogiat. Enne 1940. aastat oli rootsi luteri koguduste pastor. Pärast Nõukogude võimu taaskehendamist Eestis töötas kirikuteenistuse kõrvalt keskkooliõpetajana. 1940. aasta lõpus said tšekistid teada, et ta omastas oma koguduseliikmete raha. See kompromiteeriv fakt, aga ka „Vääni“ väljapaistev positsioon rootsi koloonias, laialdased sidemed Eesti kirikute gelaste ja nõukogudevastaste elementide hulgas olid aluseks tema värbamise otsusele. Sellest hetkest alates teeb „Vään“ vabatahtlikku koostööd riikliku julgeoleku organitega.

Saksa okupatsiooni ajal temaga sidet ei peeta, kuid ta jääb linna, ei ela vaeselt, peab kirikuteenistusi, kasutab okupatsioonivõimude usaldust, käib tihti rootsi koloonia asjus Rootsis. Suurema osa rootslaste lahkumisel Eestist Rootsi sõidab sinna ka „Vään“. Ta jätkab kirikutööd, peab sidet emigratsiooni ninameestega, saab omaks Rootsi valitsusringkondades.

„Vääni“ tundmaõppimine näitas, et ta suhtub lojalselt NSV Liitu, nõukogudevaenulikkude tegevust ei viljele. 1961. aasta augustis sõitis Eesti Merelaevanduse laevaga Rootsi operatiivtöötaja, kellele oli antud ülesanne viia läbi värbamisvestlus „Vääniga“. Järgides vajalikke ettevaatusabinõusid sõitis ta „Vääni“ kodulinna. Vestlusel tegi operatiivtöötaja talle otsese ettepaneku agentuursete suhete uuendamiseks, mida kinnistas kompromiteeriva materjaliga. „Vään“ nõustus jätkama koostööd riikliku julgeoleku organitega.

Agent töötas aktiivselt ja vabatahtlikult organitega kolme aasta jooksul. Temalt laekusid väärtuslikud materjalid emigrantide ninameeste ja vaenlase eriteenis-

32 Tuvastatud kui Eerik Suurvälgi 1907–1975 (Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944, III köide, Tartu 1994, lk 37; vt ka Voldemar Kures. Seitsme lukuga suletud raamat. I köide, 2006).

33 Aksel Vahtras 1915–1972, arreteeriti 10.06.1946 Hiiumaa rannikul paadiga tagasisõidul Rootsi.

34 Tuvastatud kui meremees Richard Jerem 1898–1971.

35 Tuvastatud kui pastor Hjalmar Pöhl 1908–1964, uuendatud koostöö ajal töötas EELK Lõuna-Rootsi koguduse õpetajana Lundis.

tustega seotud inimeste kohta, nende üksikasjalikud iseloomustused. Ta informeeris ka emigrantide tegevusest SLV-s, Inglismaal, Kanadas ja USA-s, andis kasulikku infot poliitilise luure liinis. Side temaga, mida peeti merkanali abil, oli hästi välja töötatud ja ükski kohtumine ei nurjunud.³⁶

x x x

Pärast II maailmasõda sattus märkimisväärne hulk eestlasi väljapoole oma kodumaad. Täpsustamata andmeil elas neid kapitalistlikes riikides u 80 000.

Välismaa natsionalistlike organisatsioonide ja nende juhtide paljastamise eesmärgil ning Nõukogude kodanike NSV Liitu tagasipöördumisele kaasaaitamiseks loodi 1955. aasta aprillis KGB ettepanekul Kodumaale Tagasipöördumise Komitee.³⁷

Berliinis asunud komitee tegi palju kapitalistlike riikide eesti emigrantide patriootilise liikumise arendamisel, selle nõukogudevastase kihi lõhkumiseks ja emigrantide põhimassi sellest eraldamiseks. Komitee katte all töötanud agentuur kulutas palju jõudu ja teadmisi, et viia tõe Nõukogude Eestist tavaliste eesti emigrantideni ja et emigrantlikud nõukogudevastased organisatsioonid ja nende juhid kaotaksid oma mõju ja prestiiži.

Eesti natsionalistid püüdsid igati takistada komitee tööd, röövisid ja hävitasid raamatukogudes ühiskondlik-poliitilist ilukirjandust, ähvardasid komitee aktiviste füüsilise kättemaksuga.

SLV eesti natsionalistlike keskuste juhtide nõukogudevastase tegevuse tõkestamiseks ja nende kompromiteerimiseks rakendati nende vastu 1950. aastate keskel aktiivmeetmeid.

Eesti natsionalistide ideoloogiline keskus oli ajaleht Võitleja. Selle ümber grupeerusid „eesti bolševismiga võitlejad“, hitlerlaste poolel võidelnud endised Eesti ohvitserid ja sõdurid, karistussalklased, sõjakurjategijad, kellest paljud olid vaenlase eriteenistuste agendid.

Saksa sõprade abiga valiti kaks usaldusväärset, aktiivsetel operatsioonidel kinnistatud täideviijat. Nad nõustusid meelsasti ajalehe Võitleja toimetusse tungimise operatsiooniga. Selle operatsiooni käigus äravõetud paberite hulgas olid tähtsad dokumendid, mis paljastasid emigrantide näaklemisi, peali-

ke omavahelist purelemist. Osa äravõetud materjali kasutati operatiivplaanis ja vastupropaganda aktsioonides.

Ajalehe Võitleja vastane aktsioon osutus küllalt efektiivseks. See ajas emigrantlikud tegelased raevu, külvas nende hulgas usaldamatust, põhjustas omavahelisi süüdistusi valvsuse kaotamises. Nad hakkasid oma ümbert otsima Nõukogude agente. Toimetuse ei suutnud üle aasta endale leida ulualust, kaua taastati tellijate aadresse.

1956. aastal pöördus Eesti NSV KGB Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee büroo poole 1. osakonna poolt väljatöötatud ettepanekuga luua eesti emigrantidega töö aktiviseerimiseks Tallinnas väliseestlastega kultuurisidemete arendamise ühing.³⁸ Ettepanekut toetati ja ühing loodi 1960. aasta aprillis. Selle koosseisu viidi kogenud agendid ja sellest hetkest alates hakati eesti emigrantidega töötama selle katte alt.

Need organisatsioonilised abinõud aitasid palju edukamalt täita instantsi 13.10.1959. a määrust „Tööst kapitalistlikes riikides laialipaisatud nõukogude kodanikega ja emigrantidega“ ja sellest tulenevalt ka NSV Liidu KGB 31.07.1979. a otsust „Võitluse aktiviseerimisest natsionalistlike organisatsioonide vastu“.

Nii said Eesti tšekistide-luurajate poolt 1960. aastate alguseks omandatud kogemused baasiks ENSV riikliku julgeoleku organite luuretoõ edasisele arendamisele ja aktiviseerimisele.

/KGB dokumendi tõlke lõpp./

³⁶ Side katkes Põhli surma tõttu 12.06.1964.

³⁷ Komitee „Kodumaale tagasipöördumise eest“.

³⁸ Väliseestlastega Kultuurisidemete Arendamise Ühing (algul komitee), sai edaspidi tuntuks lühendiga VEKSA. Tegutses 1960–1990.

Koostanud:
Harrys Puusepp

Disain, küljendus:
Smile Group

Fotod:
Renee Altrov (eessõna), Sven Začek, Kaitsepolitseiameti arhiiv, Ekspress Meedia, erakogu, Rahvusarhiiv, ERR, Scanpix, iStockphoto, Shutterstock, Facebook

Trükk:
Iconprint / Printon

ISSN 2228-1789 (trükis)
ISSN 2228-1797 (võrguväljaanne)

